

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos magistrantūros studijų programa

Aura Plikaitytė

**PRADINIŲ KLASIŲ PEDAGOGŲ POŽIŪRIS Į MOKINIŲ, TURINČIŲ
KALBĖJIMO, KALBOS IR KOMUNIKACIJOS SUTRIKIMŲ, UGDYMĄ**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė -
lekt. dr. Vilma Makauskienė*

Magistro darbo santrauka

Magistro darbą, kurio tema „Pradinių klasių pedagogų požiūris į mokinių, turinčių kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų, ugdymą“ sudaro dvi dalys: teorinė ir empirinis tyrimas.

Darbe atlikta teorinė analizė atskleidė, kad ugdant vaikus, turinčius kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų, labai svarbus pedagogo požiūris, jo pagalba.

Mokiniai, turintys kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų, mokydamiesi bendrojo lavinimo mokyklose, susiduria su specifiniais sunkumais, kuriuos lemia sutrikę ar nepakankamai išlavinti kalbiniai gebėjimai. Jiems turi būti teikiama individualizuota, mokinių poreikius atitinkanti pagalba. O vienas iš svarbių pagalbos teikėjų – mokytojas.

Iškelta *hipotezė*, kad pedagogai bendradarbiaudami su mokyklos logopedais, kitų institucijų specialistais aktyviai dalyvauja vaikų, turinčių kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų, ugdymo procese bei teikiant jiems pagalbą įveikiant šiuos sutrikimus.

Atliktas empirinis tyrimas, kurio tikslas – išsiaiškinti pedagogų požiūrį į mokinius, turinčius kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų bei jų taikomus ugdymo metodus, bendradarbiavimo su kitais specialistais aspektus.

Siekiant užsibrėžto tikslo tyrimui naudota anketa bei interviu. Tyrime dalyvavo 100 pradinių klasių pedagogų iš įvairių miesto pradinių bei vidurinių mokyklų.

Empirinėje dalyje rezultatai nagrinėjami kiekybinės ir lyginamosios analizės metodu. Anketinės apklausos rezultatai buvo lyginami su interviu metu gautais pedagogų atsakymais.

Empirinio tyrimo analizė atskleidė, kad:

1. Vaikų, turinčių kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų, ugdymas yra sudėtingas procesas, reikalaujantis ne tik specialiųjų žinių, gebėjimų bei kompetencijų, bet ir nuolatinio mokytojų profesinio tobulėjimo, todėl pedagogams nuolat reikia tobulinti savo žinias šioje srityje.

2. Pedagogai, siekdami efektyvesnio darbo, tikslesnių rezultatų teikiant pagalbą vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų, nuolat bendradarbiauja su mokyklose dirbančiais specialistais (logopedu, spec. pedagogais, psichologais) bei Pedagoginės psichologinės tarnybos specialistais.

3. Darbas su vaiku, turinčiu kalbos ir komunikacijos sutrikimų, individualių programų sudarymas teiktų geresnius rezultatus, nei grupinis darbas.

4. Pedagogams trūksta tėvų iniciatyvos, aktyvesnio dalyvavimo ugdymo procese, teikiant pagalbą vaikams, turintiems kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų.

5. Iškelta hipotezė, kad pedagogai bendradarbiaudami su mokyklos logopedais, kitų institucijų specialistais aktyviai dalyvauja vaikų, turinčių kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų, ugdymo procese bei teikiant jiems pagalbą įveikiant šiuos sutrikimus, pasitvirtino.

Esminiai žodžiai: kalbos, kalbėjimo sąvoka, kalbos ir komunikacijos sutrikimai, ugdymas, pedagogo pagalba, specialiųjų pedagogų pagalba, bendradarbiavimas, specialieji ugdymosi poreikiai.

Turinys

Įvadas	5
1 skyrius. KALBĖJIMO, KALBOS IR KOMUNIKACIJOS SUTRIKIMŲ APIBRĖŽTIS BEI KLASIFIKAVIMAS	8
1.1. Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos samprata.....	8
1.2. Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų apibūdinimas bei klasifikavimas	11
1.3. Pagalbos strategijos mokiniams, turintiems kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų	15
2 skyrius. PEDAGOGO VEIKLOS YPATUMAI UGDANT MOKINIUS, TURINČIUS KALBOS IR KOMUNIKACIJOS SUTRIKIMŲ	18
2.1. Vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, ugdymo teoriniai aspektai	18
2.2. Pedagogo veiklos specifika pamokose, ugdant mokinius, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų	20
2.3. Mokytojų ir specialiųjų pedagogų (logopedų) bendradarbiavimas teikiant pagalbą mokinimas, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų	22
2.4. Mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas siekiant įveikti pradinių klasių mokinių kalbos ir komunikacijos sutrikimus.....	23
3 skyrius. PEDAGOGŲ POŽIŪRIO Į VAIKUS, TURINČIUS KALBOS IR KALBĖJIMO SUTRIKIMŲ, ANALIZĖ	26
3.1. Tyrimo metodika.....	26
3.2. Tyrimo imtis.....	28
Išvados	47
Literatūra	48
Priedai	52

Ivadas

Skirtingų tautybių vaikų, bendraujančių įvairiomis kalbomis, kalbos suvokimo ir raiškos raida vyksta pagal tam tikrus dėsningumus (ŠMM, 2008). Vaikų kalbos raida pasižymi tam tikru nuoseklumu: pirmiausiai perprantami kalbos garsai – skiriama jų ritminė, melodinė struktūra. Vaikai pamažu pradeda suprasti kalbą, suvokti kalbos garsų funkcijas ir tarti prasmingus žodžius. Ankstyvos vaiko kalbos esmė – kalbos funkcijos, bendravimo galimybės, o ne kalbos struktūra. Autoriai (Giedrienė, 1986, Gučas, 1981) nurodo, kad šešerių metų vaikai turėtų tarti visus garsus taisyklingai, rišliai pasakoti.

Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatyme (1998) asmenys, turintys specialiųjų poreikių apibūdinami, kaip vaikai ir suaugusieji, dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų turintys ribotas galimybes dalyvauti ugdymo procese, visuomenės gyvenime. Specialieji ugdymo(si) poreikiai – specialistų (logopedų, specialiųjų pedagogų, mokytojų) pagalbos reikmė, atsirandanti dėlto, kad ugdymo ir saviugdros reikalavimai neatitinka asmens, turinčio specialiųjų poreikių galimybių. Ališauskas (2003) teigia, kad specialiuosius ugdymo(si) poreikius galima apibūdinti kaip pagalbos ir paslaugų reikmes, kurių tenkinimas garantuoja optimalią ugdytinio raidą ir mokymosi pasiekimų lygį. Mokiniai, turintys kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimų, mokydami bendrojo lavinimo mokyklose, susiduria su specifiniais sunkumais, kuriuos lemia sutrikę ar nepakankamai išlavinti kalbiniai gebėjimai. Turi būti teikiama individualizuota, mokinių poreikius atitinkanti pagalba. Ugdymo(si) poreikius atitinkančios pagalbos plano kūrimas yra sudėtingas procesas, kuriame dalyvauja mokinio tėvai (globėjai), mokytojai bei specialistai (Gerulaitis, 2007 ir Miltenienė, 2005).

Darbo aktualumas. Didelę dalį ikimokyklinio amžiaus vaikų ir mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, sudaro asmenys, kuriems būdingi kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai. Kalbos ir komunikacijos sutrikimus gali sukelti įvairios priežastys: įgimtos biologinės savybės, įgimti ar įgyti centrinės nervų sistemos pažeidimai, vaiko kalbinė kultūrinė aplinka (Palačionienė, 2003). Vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų, ikimokyklinėse įstaigose teikia pagalbą specialistai (logopedai, specialieji pedagogai), kurie nustatę sutrikimo lygį, siekia jį įveikti ar sušvelninti.

Pradėjus lankyti mokyklą, vaikui turi būti teikiama specialioji pagalba, siekiant įveikti turimus kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimus. Šiuo atveju svarbi pedagogų, šeimos narių pagalba, kuriems bendradarbiaujant siekiama padėti vaikui sėkmingai dalyvauti ugdymosi procese.

Mokinių, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, integracija į bendrojo lavinimo (pradinę) mokyklą įvardijama kaip procesas, kuriame vyksta kalbos ir kitos komunikacijos sutrikimų turinčių vaikų ir kitų asmenų sąveika (ŠMM, 2008).

Darbo hipotezė – pedagogai bendradarbiaudami su mokyklos logopedais, kitų institucijų specialistais aktyviai dalyvauja vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, ugdymo procese bei teikiant jiems pagalbą įveikiant šiuos sutrikimus.

Darbo tikslas – išsiaiškinti pedagogų požiūrį į mokinius, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų bei jų taikomus ugdymo metodus, bendradarbiavimo su kitais specialistais aspektus.

Siekiant užsibrėžto tikslo iškelti **uždaviniai**:

1. Remiantis mokslinės literatūros analize, atskleisti kalbos ir kalbėjimo sutrikimų turinčių mokinių ugdymosi ypatumus.
2. Išanalizuoti pradinių klasių mokytojų žinias apie mokinių, turinčių kalbos sutrikimų, ugdymą.
3. Atskleisti mokytojų, tėvų ir kitų specialistų bendradarbiavimo ypatumus.
4. Išanalizuoti (nustatyti) veiksnius, kurie lemia sėkmingą mokinių, turinčių kalbos sutrikimų, ugdymą.

Tyrimo objektas – pedagogų požiūris į vaikus, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų.

Tyrimo metodai:

1. Anketinė apklausa naudota siekiant išsiaiškinti pedagogų požiūrį į mokinius, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų, bei jų požiūrio kaitą.
2. Statistinių duomenų analizė atlikta taikant aprašomosios statistikos metodus ir skaičiuojant respondentų nuomonių aritmetinį vidurkį.

Tyrimo eiga. Tyrimas vyko tokiais etapais:

1. Mokslinės, metodinės literatūros analizė.
2. Tyrimo instrumento (anketos) parengimas.
3. Pedagogų anketinė apklausa.
4. Anketos duomenų analizavimas.
5. Išvadų formulavimas ir rekomendacijų rengimas.

Pagrindinės sąvokos:

Kalba, kalbėjimas - tai specifinė žmogaus funkcija, bendravimo procesas, kai informacija perteikiama arba vaizdinė informacija koduojama vartojant kalbos priemones (Bendravimo psichologija, 2001).

Kalbos ir komunikacijos sutrikimai - įgimti ar įgyti, daliniai ar totalūs kalbinės saviraiškos, tarimo, bendravimo ir kiti sutrikimai (pvz., dislalija, alalija, disleksija, disgrafija, mikčiojimas ir kt.)

Ugdymas – socialinis reiškinys, kuriantis žmogų, kaip asmenybę tuo metu, kai jis bendraudamas sąveikauja su aplinka bei žmonijos kultūros vertybėmis.

Specialieji ugdymosi poreikiai – pagalbos ir paslaugų reikmė, atsirandanti dėl to, kad ugdymo ir saviugdros reikalavimai neatitinka specialiųjų poreikių asmens galimybių (Lietuvos Respublikos Specialiojo ugdymo įstatymas, 2008).

1 skyrius. KALBĖJIMO, KALBOS IR KOMUNIKACIJOS SUTRIKIMŲ APIBRĖŽTIS BEI KLASIFIKAVIMAS

1.1. Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos samprata

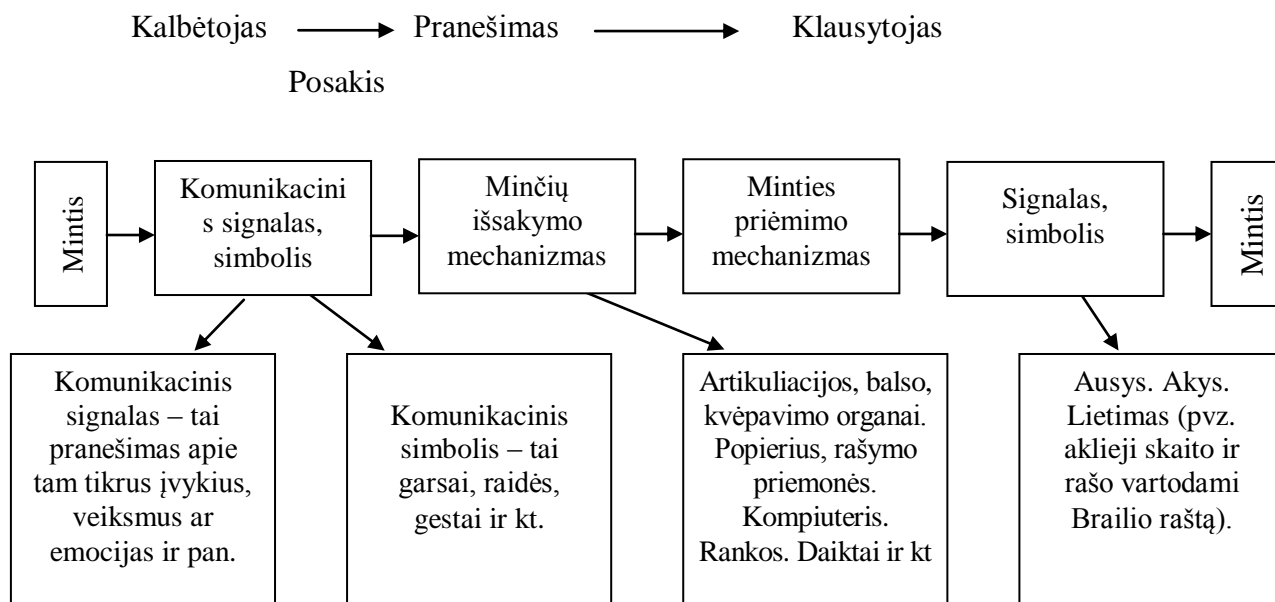
Didelę dalį mokyklinio amžiaus vaikų, priklausančių specialiųjų poreikių asmenų grupei, sudaro vaikai, turintys kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų.

Poreikis bendrauti tarpusavyje yra vienas būdingiausių žmonijos bruožų. Bendravimo ir komunikacijos sąvokas Jovaiša (1993) apibrėžia kaip sinonimus. Jis teigia, kad komunikacija tai tarpasmeninė veikla, keičiantis patirtimi žodiniais ir nežodiniais signalais ir šis procesas vadinama bendravimu. Komunikacija (lot. *communicatio*) reiškia pranešimą. Giminingas žodis *common* reiškia padaryti bendru. Galima teigti, kad komunikacija – tai žmonių bendravimas, keitimasis mintimis, išgyvenimais, kultūrinėmis, dvasinėmis vertybėmis ir pan. Komunikacija yra būdas išmokyti suprasti kalbą, išmokyti kalbėti, išsakyti norus ir pageidavimus, būti suprastam ir suprasti kitus, pasidalyti su kitais dėmesiu bei patyrimu, reguliuoti savo ir kitų poelgius, interpretuoti savo ir kitų žmonių išsakytas mintis ir t.t.

Autoriai pateikia skirtingas komunikacijos sampratas ir apibūdinimus. Anot Feske (cit. Abruokaitis, 2005), komunikacija apibūdinama kaip pokalbis, televizija, informacijos platinimas, literatūros kritika ar pan. Komunikacija – tai bendravimo, keitimosi patyrimu, mintimis, išgyvenimais procesas (Matulienė, 2000). Kitų autorių nuomone, komunikacija – dvišalis veiksmas, tai bendravimo, keitimosi informacija procesas visuomenėje, kuris realizuojamas kalboje išartu ar parašytu tekstu (Jansone, 1997). Komunikacinis procesas – tai nustatymas, ar informaciją siuntėjas ir gavėjas suvokia tapačiai, ar skirtingai (Baker, 1991). (žiūrėta per internetą <http://www.mokslobaze.lt/komunikacijos-procesas.html>)

Komunikacijos procesui būtini du asmenys – kalbėtojas ir klausytojas. Natūralus komunikacijos procesas priklauso nuo kalbėtojo ir klausytojo centrinio ir periferinio kalbėjimo mechanizmo struktūros ir funkcionavimo, vienodų komunikacijos priemonių turėjimo ir mokėjimo jomis naudotis, gebėjimo reguliuoti savo veiksmus pagal tai, kas pasakyta ir suprasta (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993). Klausytojas turi suprasti kalbėtojo naudojamą kodą ir gebėti interpretuoti kodo reikšmę.

Komunikacijos procesą galima pavaizduoti schematiškai (1 pav.)

1 pav. Komunikacijos procesas (Ivoškuvienė, Garšvienė, 2003)

Skiriamos dvi pagrindinės komunikacijos formos – verbalinė ir neverbalinė. Pilnavertė verbalinė komunikacija priklauso nuo kalbėjimo ir kalbos mokėjimo lygio.

Komunikaciją sunku įsivaizduoti be kalbos ir kalbėjimo. Anot Nietzsche (Furst, Trinkas, 1995), susiformavusi kalba virsta ypatingu tarpininku tarp pažinimo subjekto ir objekto. Jos ženklai, t.y. žodžiai, iškyla kaip visuomeniškai ištobulinta priemonė, išimtinai socialinė sistema paversti objektyvų tikrovės daiktų turinį idealiu subjekto sąmonės atspindžiu. Disponuodamas kalba, žmogus gali universaliai atspindėti pasaulį, jį suprasti, nuolat gilinti savo pažinimą (<http://www.mokslai.lt/referatai/referatas/filosofine-kalbos-samprata>).

Kalba yra sistema, kuri jungia tris pagrindinius komponentus – fonetiką, leksiką ir gramatiką. Tai formalus komunikacijos būdas, apimantis supratimą ir vartojimą ženklų bei simbolių, kuriais reiškiamos mintys. Ikimokykliniame ir jaunesniajame mokykliniame amžiuje vaikai kalbos taisyklingumą įsisavina girdėdami suaugusiųjų kalbą. Mokykloje pradedama mokyti kalbos taisyklių, kurios glaudžiai susijusios su praktiniu taikymu (Ivoškuvienė, Garšvienė, 2003).

Verbalinė komunikacija (kalbinis bendravimas) - tai specifinė žmogaus funkcija, bendravimo procesas, kai informacija perteikiama arba vaizdinė informacija koduojama vartojant kalbos priemones (Bendravimo psichologija, 2001).

Verbalinės komunikacijos sutrikimais gali būti laikomi visi kalbėjimo ir kalbos trūkumai, dėl kurių nukenčia normalus bendravimo procesas. Kalbos priemonės yra nesusiformavusios arba prarastos, esant normaliai klausai ir intelektui. Tokio pobūdžio sutrikimai atsiranda dėl lokalių galvos smegenų pažeidimų. Taigi verbalinės kalbos sutrikimai apima visus sudėtinius

kalbėjimo ir kalbos sutrikimus, pradedant žymiais fonetiniais (dizartrija), fonologiniais trūkumais, kalbos neišsivystymu ir pan. bei baigiant grynai komunikacijos sutrikimais, tokiais kaip autizmas, mutizmas ir t.t. (Ivoškuvienė, 1999).

Asmenys, turinys žymių kalbos ir kalbėjimo sutrikimų negali perimti ar perteikti socialinio patyrimo ar dėl ribotų bendravimo galimybių jų socialinis patyrimas yra nepilnavertis. Ir vienu, ir kitu atveju nukenčia vaiko socializacija, t.y. jo polinkis bendrauti, tapti grupės, kolektyvo nariu, aktyviai dalintis patirtimi ir kt. Gyvendami kartu mes tobuliname savo bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius. Nuo mažens vaikas mokomas bendrauti su skirtingų gebėjimų bendraamžiais, mokosi dalintis individualumu, savo skirtinybėmis ir kartu dalyvauti sprendžiant įvairias problemas. Tokioje aplinkoje stiprėja vaiko įsitikinimai, kad nepaisant gebėjimų, vaikai yra daugiau panašūs nei skirtingi, kad kiekvienas vaikas yra šeimos, bendruomenės dalis, kad vaikai mokosi iš vaikų. Būdami su bendraamžiais ir dalyvaudami bendrose veiklose, jie tobulina ne tik savo patirtį, žinias, bet ir lavina būtinus socialinius įgūdžius. Sudarant sąlygas kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimo turintiems vaikams mokytis, būtina:

- Individualizuoti kiekvieno mokinio mokymą, patenkinant jo specialiuosius ir ugdymosi poreikius;
- Sudaryti galimybes kiekvienam mokiniui tobulėti;
- Skatinti mokinio aktyvumą, nusiteikimą kaupti patirtį;
- Skatinti šeimos narius kuo aktyviau prisidėti prie savo vaikų ugdymo (Metodinė priemonė, 2010).

Neverbalinė komunikacija (gestai, mimika, kūno judesiai, stovėseną ir pan.) dažniausiai naudojama papildomai perteikti mintis žodžiu.

Vaikų veikla ir mąstymas, taip pat ir kalba gerokai skiriasi nuo suaugusiųjų, ir nors šie dariniai saviti, jei yra normalūs ir atspindi vaikystės pasaulio specifiką. Vaiko kalba iš pat pradžių labai skiriasi nuo suaugusiųjų kalbos. Tačiau tai nėra tik suaugusiųjų „išdaryta“ kalba, o nulemta nuoseklios vaikystės pasaulio raidos, vaikų mąstymo ir komunikacijos procesų ypatybių (Juodaitytė 2002).

Negalėdamas komunikuoti verbalinėmis ar neverbalinėmis priemonėmis vaikas ar suaugęs jaučiasi izoliuotas, vienišas, atstumtas, negalintis išsakyti savo nuomonės, negebantis užmegzti kontakto, jis yra emociškai suvaržytas, neretai stokoja savigarbos, neturi nepriklausomybės jausmo ir pan. (Garšvienė, 2003). Dėl įvairių organinių centrinės nervų sistemos ir/ar periferinių kalbėjimo organų pažeidimų bei jų funkcijos sutrikimų gali atsirasti įvairių kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Apibendrintai šios grupės vadinamos komunikacijos sutrikimais.

Apžvelgus įvairių autorių požiūrius į komunikacijos procesą, galima daryti išvadą, kad nėra vienos konkrečios jos sampratos. Komunikacija – tai tarsi savaime suprantamas reiškinys, kuriame gausu įvairių detalių ir subtilybių. Platus komunikaciją sudarančių dalių spektras lėmė skirtingus šio proceso apibūdinimus ir sampratas.

1.2. Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų apibūdinimas bei klasifikavimas

Kalbos sutrikimai – įvairūs nukrypimai nuo bendrinės kalbos normų. Kalbos sutrikimams pažymėti vartojamos sąvokos — kalbos trūkumas, kalbos defektas, kalbos yda. (www.wikipedia.org/wiki/Kalbos_sutrikimai).

Kalbos ir komunikacijos sutrikimai - įgimti ar įgyti, daliniai ar totalūs kalbinės saviraiškos, tarimo, bendravimo ir kiti sutrikimai (pvz., dislalija, alalija, disleksija, disgrafija, mikčiojimas ir kt.). Anot Ivoškuvienės ir Garšvienės (2003) komunikacijos sutrikimai – tai santykinai nuolatinis nukrypimas nuo priimtinių kalbėjimo, kalbos ir bendravimo normų.

Kalbos ir komunikavimo sutrikimų grupei būdinga: (Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003, 1996)

- kalbėjimo ir bendravimo kalba neatitinka vaiko amžiaus;
- juos lemia periferinio kalbėjimo aparato bei centrinės nervų sistemos pažeidimai ar funkciniai sutrikimai;
- yra stabilūs ir savaime neišnyksta;
- kalbos ir komunikacijos sutrikimai gali nulemti mokymosi sunkumus;
- neigiamai veikia asmenybę.

Bendros, vieningos kalbos sutrikimų klasifikacijos nėra ir sutalpinti įvairius sutrikimus į aiškiai apibrėžtas grupes beveik neįmanoma. Neaiškūs ir ginčytini bendrosios klasifikacijos principai. Kalbos sutrikimai analizuojami skirtingų mokslo atstovų: logopedų, psichologų, neurofiziologų ir įvairiausių kitų sričių medicinos bei specialiosios psichologijos ir pedagogikos specialistų. Skiriami pirminiai ir antriniai kalbos sutrikimai. Vienus jų sąlygoja kalbėjimo mechanizmo pažeidimai, kiti analizuojami glaudžiai siejant su kuria nors vaikų raidos sutrikimų grupe (pvz., sutrikusiu intelektu, klausos sutrikimais ir pan.).

Kalbos sutrikimus, esant normaliai klausai ir normaliam intelektui, priimta klasifikuoti medicininio ir psichologinio - pedagoginio aspektu. Šios abi klasifikacijos viena kitą papildo ir padeda nustatyti kalbos sutrikimo genezę bei struktūrą. Medicininė klasifikacija labiausiai remiasi psichologiniu ir lingvistiniu kalbos sutrikimų skirstymo kriterijais. Todėl visi šie sutrikimai skirstomi į sakytinės (garsinės), komunikacijos ir rašomosios kalbos sutrikimus (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993)

Medicininis požiūris padeda nustatyti kalbos sutrikimų kilmę, o pedagoginis – psichologinis – kalbos sutrikimo struktūrą. Dabartinėje klasifikacijoje (Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas, 2011) skiriami tokie kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai:

1. Fonetiniai kalbėjimo sutrikimai. Tai garsų tarimo trūkumai (fonetinė artikuliacinė dislalija, kai kurie rinolalijos, dizartrijos, anartrijos atvejai), kai girdimasis suvokimas yra normalus.

2. Kalbėjimo tempo sutrikimai: greitakalbystė (tachilalija, batarizmas, polternas, balbatavimas) ir lėtakalbystė (bradilalija).

3. Balso sutrikimai: visiškas balso nebuvimas (afonija); balso silpnumas (fonastenija); dalinis balso sutrikimas (disfonija); rezonavimo sutrikimai.

4. Kalbos sutrikimai: kalbos neišsivystymas – visos kalbos sistemos neišlavėjimas, apimantis fonetiką, leksiką ir kalbos gramatinę sandarą (alalija, dizartrija, rinolalija, antrinis kalbos neišsivystymas dėl intelekto, klausos ir regos sutrikimų); fonologiniai kalbos sutrikimai (foneminė akustinė dislalija, foneminė artikuliacinė dislalija, rinolalija, dizartrija).

5. Rašymo ir skaitymo sutrikimai (aleksija, disleksija, agrafija, disgrafija).

6. Sklandaus kalbėjimo sutrikimai (mikčiojimas, kleteringas...).

Mokytojai ar kiti specialistai, norėdami padėti vaikui, turi žinoti kalbėjimo, kalbos bei komunikacijos sutrikimus, suprasti dėl jų kylančius mokymosi sunkumus ar socialines problemas.

Fonetiniai kalbėjimo sutrikimai – tai įvairūs garsų tarimo (fonetiniai) trūkumai, kurie pasireiškia netaisyklingu garsų tarimu, vienu garsų keitimu kitais ar visišku garso netarimu (garsas praleidžiamas). Kiti kalbos komponentai – foneminė klausa, žodynas, kalbos gramatinė sandara atitinka amžiaus normas. Šio sutrikimo esmė ta, kad vaikas dėl centrinio ar periferinio kalbėjimo aparato pažeidimo ar funkcinio sutrikimo negali artikuliuoti garsų arba taria juos netaisyklingai.

Kalbėjimo tempo sutrikimai. Jie būna dvejopi – greitakalbystė (tachilalija) ir lėtakalbystė. Lėtakalbystė - tai patologiškai lėtas kalbėjimo tempas, dažniausiai atsirandantis dėl organinių centrinės nervų sistemos pažeidimų. Greitakalbystė ir lėtakalbystė gali būti viena iš mokymosi sunkumų priežasčių.

Balso sutrikimai. Balsas yra skirtingo aukštumo, stiprumo ir tembro garsų skambesys, kurį produkuoja balso (fonacijos) aparatas. Vaikai neretai netinkamai naudojami balsu – per garsiai kalba, pertempia gerklas ir balso klostes. Balso sutrikimai gali pasireikšti įvairiai. Dažniausiai skiriam keturi balso sutrikimai: 1) balso aukštumo; 2) balso stiprumo (jėgos,

garsumo); 3) balso rezonavimo; 4) balso tembro sutrikimai. Šie sutrikimai tarpusavyje yra glaudžiai susiję, t.y. sutrikus vienai balso savybei, gali nukentėti ir kitos savybės.

Kalbos neišsivystymas. Tai visos kalbos sistemos neišlavėjimas, apimantis garsų tarimą, leksiką ir kalbos gramatinę sandarą. Skiriami trys kalbos neišsivystymo lygiai - nežymus, vidutinis ir žymus. Nežymus kalbos neišsivystymas konstatuojamas vaikams, kurių rišlioji kalba išplėtotą tik iš dalies. Joje dar yra nemažai leksikos, semantinių, morfologinių ir fonologinių netikslumų. Vidutiniam kalbos neišsivystymui būdingi tik šnekamosios kalbos pradmenys. Vaikai bendrauja iškreiptais žodžiais, dažnai nelabai supranta kalbą, labiau vartoja vienaskaitos formas. Žymiam kalbos neišsivystymui būdinga tai, kad vaikai nekalba arba bendrauja (kalba) garsažodžiais, sutrumpintais, labai iškreiptais žodžiais. Reikšdami norus ir mintis, jie naudoja mimiką, gestus. Daugelį tų pačių daiktų pavadina skirtingais žodžiais. Pradinėse mokyklose tokių vaikų nėra daug (duomenys iš ŠMM). Jiems reikalinga individuali kalbos ugdymo programa bei specialūs kalbos ugdymo ir mokymosi būdai bei metodai.

Fonologiniai kalbos sutrikimai. Šie sutrikimai nustatomi ikimokyklinio ir pradinio amžiaus vaikams. Pradėjus mokytis rašyti, skaityti jiems dažnai išryškėja disleksija ar disgrafija. Fonologiniai sutrikimai apibūdinami įvairių garsų tarimo trūkumais ir nesusiformavusiais foneminiais vaizdiniais, kurie būtini rašymo bei skaitymo mokymuisi.

Sulėtėjusi kalbos raida – tai lėtesnė kalbos įgūdžių plėtra negu daugumos bendraamžių. Ji būdingesnė lėtesnės psichikos brandos ar turinės specifinių pažinimo problemų vaikams. Kalbos plėtotės sulėtėjimo priežastys gali būti ir socialinės, psichologinės, netinkama kalbinė aplinka ar kiti aplinkos faktoriai. Dalis vaikų, kaip nurodo Smitas (2000), neturi motyvo kalbėti, nežino apie ką kalbėti, nes neturi patirties, kuria galėtų pasidalinti su kitais. Kartais socialinės, psichologinės ir bendravimo vaiko kalbos plėtotės sąlygos yra tokios neigiamos, kad kalbos raida vėluoja ar sutrikimas būna toks stiprus, kad atitinka žymų kalbos neišsivystymą, nors nėra organinių centrinių nervų sistemos pažeidimų.

Didžiausią susirūpinimą mokytojams kelia mokinių skaitymo ir rašymo sutrikimai. Pirmoje klasėje skaitymo bei rašymo sutrikimai pasireiškia stabiliu negebėjimu pažinti, skirti, įsiminti raides, jungti raides į skiemenis, parašyti visas raides iš eilės.

Jei šnekamojoje kalboje mokinys netinkamai kaito, derina žodžių galūnes, netaisyklingai formuoja sakinius, disgramatizmas atsispindi ir rašiniuose.

Mikčiojimas – daugiadimensinis sklandaus kalbėjimo sutrikimas, kurio struktūroje išskiriami 5 komponentai (Dell, 2000). Mikčiojimas dažniausiai pasireiškia 2-5 gyvenimo metais, t.y. aktyviai plėtojantis vaiko kalbai. Užsikirtinėjimo atsiradimo prielaidos ir priežastys labai įvairios. Dažnai mikčiojimas sustiprėja kai vaikas pradeda lankyti mokyklą. Vaikas atėjęs į naują aplinką ir kolektyvą, susiduria su įvairiais reikalavimais ir aplinkinių žmonių (mokytojų,

bendraamžių) požiūriu bei reakcijomis į jo kalbėjimo ir bendravimo sunkumus. Kuo labiau mokinys jaudinasi dėl savo kalbėjimo, tuo jam sunkiau adaptuotis ir kontroliuoti užsikirtimus. Mokytojui privalu suprasti, kad vaikas negali staigiai ir greitai atsakyti, todėl tikslinga kurti mikčiojantį mokinį priimančią aplinką, taikyti jo motyvacijos bendrauti ir dalyvauti klasės veikloje ugdymo strategijas. Atsakinėdamas raštu vaikas gali labiau koncentruotis į atsakymus, nei į pačią kalbą ir kalbėjimą, tačiau neįgyja svarbios bendravimo grupėje (viešo pasisakymo) praktikos ir patirties.

Sudėtingi komunikacijos sutrikimai yra vaikų mutizmas ir autizmas.

Mutizmas – balso ir kalbos nebuvimas, esant normaliai klausai. Tai verbalinio bendravimo sutrikimas, atsirandantis dėl psichinės traumos. Mutizmas gali būti selektyvusis ir absoliutusis. Selektivusis – tai pasirinktinis bendravimas su atskirais asmenimis. Absoliutusis mutizmas - visiškas tylėjimas bet kokiose situacijose (Ivoškuvienė, 2003).

Vienas iš sunkiausių raidos sutrikimų, dėl kurių nukenčia komunikacija ir kitos žmogaus veiklos sferos, yra *autizmas*, turintis kai kuriuos, tik jam būdingus požymius ir išliekantis visą gyvenimą (Budrienė, 2000).

Autizmas – mąstymas, visiškai priklausantis nuo aktualių individo poreikių, psichinių būsenų, realus santykio su tikrove praradimas; patologinis uždarumas, noro bendrauti nykimas; ryšių su artimaisiais ir aplinka silpnėjimas (Vaitkevičienė, 2001).

Autizmo priežastys nėra aiškios. Psichologinės autizmo aiškinimo teorijos šalininkai teigia, kad dėl vaiko raidos ir elgesio sutrikimų kalti tėvai. Netinkama šeimos aplinka laikoma autizmą sukeliančiu pagrindiniu veiksniumi. Biologinės autizmo priežastys – tai įvairūs, kaip nurodo Simpson ir Zions (1992 per Ivoškuvienę 2003) biocheminiai nenormalumai. Jie aiškina taip: smegenys susideda iš daugybės ląstelių – neuronų, kurie priima ir perduoda informaciją cheminiais elementais, vadinamasi neuroperdavėjais. Tų cheminių elementų pusiausvyros sutrikimas ir esantis pagrindine autizmo priežastimi. Organinės – neurologinės priežastys – įvairūs smegenų susirgimai, fizinės traumos, išsigimimai. Dėl šių priežasčių atsiranda disfunkcija, sukelianti autizmą.

Grindiniai autizmo atpažinimo požymiai į kuriuos aplinkiniai atkreipia dėmesį:

- Tarpusavio socialinės sąveikos pablogėjimas;
- Komunikacijos sutrikimas;
- Artimo fizinio kontakto vengimas;
- Bet kokio kontakto bijojimas
- Neadekvatus elgesys, juokas ar šaukimas, agresija ar saviagresija;
- Vienpusis bendravimas;
- Nenoras mokytis;

- Kalbos neišsivystymas arba negebėjimas funkciškai ją vartoti;
- Kalbos turinio nesusiejimas su tiesioginiais aplinkos įvykiais;
- Nedalyvavimas pokalbiuose,
- pažinimo procesų sutrikimas;
- Elgesio ribotumas;
- Pavojaus nejautimas ir kt. (Lesinskienė, 2000).

Atsižvelgiant į požymių gausą, jų įvairialypiškumą, sutrikimo sudėtingumą, yra sudaromi autizmo atpažinimo kriterijai, kuriuos taiko specialistai.

Kalbos ir komunikacijos sutrikimus gali sukelti įvairios priežastys. Tai gali lemti įgimtos vaikų biologinės savybės, įgimti ar įgyti centrinės nervų sistemos pažeidimai, vaiko kalbinė, socialinė ir psichologinė aplinka. Svarbu laiku pastebėti vaiko kalbos ir komunikacijos sutrikimus ir siekti juos įveikti. Šiame procese turėtų dalyvauti ne tik specialieji pedagogai, logopedai, bet aktyviai įsitraukti į ugdymo proceso planavimą turėtų ir vaiko mokytojai bei tėvai (Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003).

1.3. Pagalbos strategijos mokiniams, turintiems kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų

Besikeičianti visuomenė užverčia mus gausėjančiu informacijos srautu, žmonės darosi vis labiau užimti, daug jų laiko suryja kompiuteriai, įternetas, telefonas, todėl ypač pradedamas vertinti žmogaus gebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti. Dabar dažnai vienturtis vaikas ilgiau žaidžia kompiuteriu negu dalijasi su tėvais savo mintimis. Kompiuteriniai žaidimai vaikams mielesni ne tik už bendravimą su tėvais, bet ir su bendraamžiais. Iškyla ne tik sakytinės, bet ir rašytinės kalbos problema (Gudžinskienė, 2011).

Nustatyti ar mokinys turi kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų, atliekamas kalbos ir kalbėjimo įvertinimas pagal parengtą metodiką (Giedrienė ir kt.2001). Pastebėjus, kad vaikui sunku pakartoti žodžius ir sakinius, reikia jį siųsti pas logopedus ir/ar nukreipti kitų specialistų konsultacijai.

Pradinių klasių mokytojai neretai pirmieji pastebi mokinius, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Mokiniam, turintiems nežymių kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų, turėdami specialiųjų žinių, gali padėti įveikti ir pradinių klasių mokytojai.

Mokytojai yra reikšmingi pagalbos proceso dalyviai, bendradarbiaudami su specialistais, jie turi galimybę užtikrinti darbo tęstinumą pamokose. Kūrybinių žaidimų metu, modeliudamas situacijas, bendraudamas su vaiku, remdamasis prieinamumo principu, kai vaiko ugdymo procesas yra individualizuojamas, atsižvelgiant į jo poreikius, pedagogas gali padėti vaikui,

turinčiam kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Sakytinės ir rašytinės kalbos gebėjimai yra glaudžiai susiję, todėl tiek priešmokykliniame amžiuje, tiek pradinėje mokykloje yra lavinami kartu (Budrienė, 2000). Garsų tarimo, gramatinės ir kitas kalbos klaidas derėtų taisyti atsargiai, vengiant kritinių pastabų, nepažeidžiant vaiko pasitikėjimo.

Mokslininkai teigia, kad smulkiosios motorikos lavinimas turi reikšmės kalbos raidai, nes rankų plaštakų ir kalbinės motorikos projekcijos galvos smegenų žievėje yra greta. Pedagogai lavindami vaikų smulkiąją motoriką, padės vaikams susikaupti, išlaikyti dėmesį, skatins sakinę kalbą, parengs ranką rašymui (Monkevičienė, 2003).

Kalbėjimo, kalbos ir kai kurie komunikacijos sutrikimai gali sukelti rimtesnių mokymosi sunkumų.

Pedagogas, išmanydamas pagrindinius kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimus, gali bent iš dalies padėti vaikams. Dažniausiai ikimokyklinio amžiaus vaikai ir pradinių klasių mokiniai turi garsų tarimo trūkumų, kuriuos nėra sudėtinga įveikti.

Kartais pradinukas moka taisyklingai ištartį garsą, tačiau jo tarimas nėra pilnai įtvirtintas šnekamojoje kalboje. Tuomet mokytojui pakanka atkreipti vaiko dėmesį į garso tarimą bei paskatinti tarti taisyklingiau imituojant mokytojos kalbėjimą. Pedagogai galėtų bandyti taikyti ir įvairesnius garsų tarimo mokymo būdus (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993).

Dar labiau mokytojai gali padėti, jei vaikas taisyklingai išitaria garsus, bet kalboje juos keičia. Tokiu atveju, tiek tėvai, tiek pedagogai turėtų dažniau priminti ir nepraleisti negirdomis kaip taisyklingai tariami garsai ir mokyti juos diferencijuoti

Fonologinių kalbos sutrikimų atvejais lavinama foneminė klausa ir mokoma garsinės žodžių analizės ir sintezės, nes tai – ne tik garsų tarimo mokymas, bet ir disleksijos ar disgrafijos prevencija.

Mokytojams, tėvams tenka sistemingai, nuosekliai mokyti išgirsti įvairius kalbos garsus (ypač netinkamai išartuose žodžiuose).

Disgrafijų, susijusių su foneminės klausos neišlavėjimu, įveikimo uždaviniai yra tokie: išmokyti pažinti, išskirti, diferencijuoti, remiantis klausa, žodžio elementus (garsus, skiemenis), nustatyti jų seką žodžiuose, taisyklingai skaityti ir rašyti (Garšvienė, Dapkienė, Gudavičienė, 2001)

Nežymiai neišplėtotos kalbos vaikams būtinos sistemingos ir nuolatinės kalbos ugdymo pratybos, kadangi sutrikimą įveikti gana sudėtinga. Neišplėtotos kalbos vaikams sunkiau išmokyti skaityti ir rašyti (aut., metai).

Pedagogai, turėtų stengtis kuo anksčiau pastebėti kalbėjimo, kalbos ar komunikacijos sutrikimus, tartis su mokykloje dirbančiu logopedu, aptarti vaiko problemas, stebėti vaiko kalbos ir komunikacijos pokyčius ugdymo procese. Dirbant su kalbos ir komunikacijos problemų

turinčiais vaikais svarbus mokytojo ir tėvų glaudus ryšys, nuolatinis bendravimas ir bendradarbiavimas.

Darnus mokyklų pedagogų ir logopedų bei tėvų darbas padeda išvengti mokymosi sunkumų ar juos sušvelninti (Gružaitė, Ivoškuvienė, 2000).

2 skyrius. PEDAGOGO VEIKLOS YPATUMAI UGDANT MOKINIUS, TURINČIUS KALBOS IR KOMUNIKACIJOS SUTRIKIMŲ

Įvairiose šalyse, vaikai, turintys specialiųjų poreikių ugdomi: 1) individualiai integruojant į bendrojo lavinimo mokyklos klases; 2) integruojant specialiąją klasę bendrojo lavinimo mokykloje; 3) specialiojoje mokykloje (Specialiojo ugdymo pagrindai, 2003).

Integracija mokykloje suprantama kaip procesas, kuriuo siekiama ne tik sudaryti galimybę mokytis bendrojo lavinimo mokykloje kuo didesniai vaikų skaičiui, turinčių specialiųjų poreikių, bet ir priartinti jų mokymą prie bendrojo lavinimo mokyklos turinio ir įtraukti juos į visą mokyklos popamokinį (užklasinį) gyvenimą, garantuoti jiems specialią pedagoginę, psichologinę, medicininę paramą (Specialiojo ugdymo pagrindai, 2003)

Papildomos pedagoginės pagalbos teikimas specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje nėra naujas. Profesorius Laužikas knygoje „Mokinių pažinimas ir mokymo diferencijavimas“ rašė, jog „ne visi vaikai ateina į mokyklą subrendę mokytis“ (1974, p.483). Tai vaikai turintys kalbos, regėjimo, klausos trūkumų, pedagogiškai apleisti, charakterio sutrikimų ir kitokių negalių turintys vaikai. Šių vaikų bendrojo lavinimo mokyklose buvo ir yra nemažai. Nepaisant jų individualiųjų bei išsivystymo ypatybių, turi vykdyti bendruosius mokymo uždavinius.

Jau prieš 20 metų, kai Vakarų Europos šalyse buvo diskutuojama apie specialiųjų poreikių vaikų integraciją, Lietuvoje vaikai, turintys mokymosi sunkumų, buvo mokomi bendrojo lavinimo mokyklose taikant diferencijuoto ir individualaus mokymo principus (Stulpinas, 1977).

2.1. Vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, ugdymo teoriniai aspektai

Ateidamas į mokyklą, vaikas turi gebėti pasakyti savo vardą, pavardę, amžių, lytį ir gimimo dieną, kur gyvena, kuo domisi, ką mėgsta. Šie gebėjimai savaime neatsiranda, reikia padėti juos ugdyti. Pirmoje klasėje didžiausias dėmesys skiriamas sakytinės kalbos ugdymui – žodyno turinimui, rišlaus pasakojimo kūrimui. Marcelionienės nuomone, raštingumo lygis priklauso ir nuo sakytinės vaiko kalbos lygio bei apsiskaitymo (Gudžinskienė, 2011).

Mokinių sakytinės kalbos per pamokas trukmė yra vienas iš integralių rodiklių, atspindinčių ugdymo metodologijos bei metodikos tendencijas. Dauguma vaikų pradeda lankyti mokyklą turėdami ganėtinai susiformavusią kalbą, t.y. taisyklingai taria visus garsus, pakankamai išplėtotas aktyvūs ir pasyvūs žodynas, taisyklinga kalbos gramatinė sandara bei pakankami rišlaus pasakojimo įgūdžiai. Tačiau dalis vaikų turi kalbos sutrikimų (*duomenys iš ŠMM tinklapio*). Tyrimai parodė, kad 36 % į pirmą klasę ateinančių vaikų turi kalbos sutrikimų

(Kurmanskienė, 2003). Būdingiausi mokiniams yra fonologiniai sutrikimai. Jie apibūdinami įvairiais garsų tarimo trūkumais ir nesusiformavusiais foneminiais vaizdiniais, t.y. mokiniai blogai taria ir diferencijuoja kalbos garsus. Dėl sutrikusios foneminės klausos mokiniams sunku išmokti skaityti ir rašyti.

Kai vaiko kalbos raida atitinka amžiaus normas, 7 metų vaikas moka gana daug (apie 700) veiksmažodžių, vartoja esamąjį ir būtuosius laikus, rečiau būsimąjį laiką. Pasitaiko ir savo kūrybos veiksmažodžių. Vaikai vartoja vis daugiau ir įvairesnių priesagų. Pradinių klasių mokinių kalba neprilygsta literatūrinei, ypač tų vaikų, kurių kalbos raida vėluoja. Giedrienė (2002) nustatė, kad pradinėse klasėse 10-30 % ugdytinių turi kalbos sutrikimų. Didžiausią grupę sudarė vaikai, turintys skirtingo laipsnio kalbos neišsivystymą (75 %.). Apytikriai po lygiai rasta vaikų, turinčių fonetinių – foneminių (9,5 %) ir fonetinių (11 %) kalbėjimo sutrikimų. Mokiniai, kurių kalba neišsivysčiusi, daro žodžių kaitymo ir darybos klaidų (Kurmanskienė, 2003).

Bene didžiausią susirūpinimą mokytojams kelia skaitymo ir rašymo sutrikimai, vadinami disleksijomis ir disgrafijomis. Pagal 1995 metų sutrikimų klasifikaciją (Bagdonas, 1995) skaitymo ir rašymo sutrikimai priklausė tik kalbos, kalbėjimo ir komunikacijų sutrikimo grupei.

2002 m. liepos 12d. įsakyme „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų, jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų poreikių grupei tvarkos“ ketvirtą sutrikimų grupę sudaro „Kalbos ir kiti komunikacijos sutrikimai“. Šiai sutrikimų grupei priskiriamų asmenų sutrikimas yra pirminis. Šioje klasifikacijoje yra 10 sutrikimų grupių, iš jų net šešios gali nulemti antrinio pobūdžio sutrikimus.

Pirmokų kalboje nemažai klaidų, atsiradusių dėl nemokėjimo naudotis leksinėmis, gramatinėmis ir grafinėmis sakinių siejimo priemonėmis. Dažniausiai stebimos yra leksikos klaidos.

Daugelio mokslininkų tyrimai, kad dažna mokymosi sunkumų priežastis yra kalbos sutrikimai. Kalbos sutrikimai neigiamai veikia vaiko asmenybės raidą, jo elgesį. Kartais vaikas vengia bendrauti. Bendraklasiai greitai pastebi, kad jo kalba išsiskiria iš kitų, ir kritiškai vertina klaidas. Taigi, mokiniai turinys kalbos sutrikimų, patiria specifinių bendravimo sunkumų, todėl jiems būtina logopedinė ir kitų specialistų pagalba (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993). Mokytojas, norėdamas padėti mokiniui ir teisingai vertinti jo žinias, gebėjimus bei įgūdžius, turi išmanyti kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimus ir žinoti, kokie dėl jų kyla mokymosi sunkumai ar socialinės problemos (Budrienė, 2000).

2.2. Pedagoogo veiklos specifika pamokose, ugdant mokinius, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų

Kalbos ugdymo negalima atsieti nuo kasdieninio mokinių gyvenimo. Kuo daugiau bendrausime su vaikais, tuo lengviau ir sėkmingiau jie mokysis kalbos. Vaikai mokosi kalbėti pamėgdžiodami suaugusius, bendraudami su jais, todėl siekiant kuo greičiau pašalinti vaikų kalbos sutrikimus, suaugusiųjų kalba turi būti aiški, pakankamai lėta, taisyklinga (Budrienė, 2000).

Svarbu, kad mokytojai skatintų vaikus reikšti savo mintis, jausmus, padėtų mokytis savarankiškai. Mokiniai pamokų metu klausydami mokytojų skaitomų tekstų išgirsta naujų žodžių, todėl turtėja žodynas, o vaizdinė medžiaga, įvairūs paveikslėliai padeda mokiniams sukaupti dėmesį ir skatina pasakoti. Kalbos lavinimui turėtų būti skiriamas pakankamas dėmesys, ugdomi bendravimo įgūdžiai.

Ališauskas (2002) teigia, kad didžiausią dalį specialiųjų poreikių mokinių Lietuvoje sudaro vaikai, turintys kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Kalbėjimo, kalbos ir kai kurie komunikacijos sutrikimai gali sukelti mokymosi sunkumų (rašymo, skaitymo ir kt.).

Mokytojas, ugdydamas vaikus, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų ir siekdamas šiuos trūkumus įveikti, turėtų pamokų metu sudaryti situacijas, kuriose mokinytis būtų skatinamas aktyviai kalbėti, pasakoti, dėstyti savo mintis, pasidalinti įspūdžiais po išvykų, ekskursijų ir kt. Taip pat tokie vaikai turėtų būti skatinami bendrauti su klasės draugais.

Mokslininkai teigia, kad smulkiosios motorikos lavinimas didina galvos smegenų žievės aktyvumą. Smulkiosios motorikos išsivystymas yra svarbus veiksnys taisyklingos kalbos formavimuisi. Smulkiosios motorikos išlavėjimo lygis nėra paveldimas, ir jos tobulinimui reikalinga kryptinga lavinamoji veikla (Juškevičienė, Luneckienė ir kt. 2008). Ši veikla pradedama ikimokyklinėje įstaigoje, tačiau sėkmingai gali būti tęsiama pradinėse klasėse ne tik pamokų, bet ir pertraukų metu. Mokiniais gali būti pateikiamos įvairios užduotys, kurios skatina smulkiosios motorikos raidą, pvz. įvairūs darbeliai iš popieriaus (origamiai, aplikacijos ir kt.) technologijų pamokų metu, konstrukciniai darbai dirbant su Lego kaladėlėmis ir pan. Tokia veikla ne tik padeda lavinti smulkiąją vaikų motoriką, bet ir gerina dėmesio sukaupimą, skatina kruopštumą. Rašymas – vienas iš būdų skatinantis lavėti smulkiąją motoriką.

Smulkiosios motorikos lavinimo būdų galima rasti įvairiose metodinėse rekomendacijose, skirtose vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų ugdymui. Todėl mokytojas turėtų tokias užduotis taikyti pamokų metu, taip kartu lavėtų ne tik vaiko smulkiąją motoriką, bet ir būtų lengviau įveikti kalbos ir komunikacijos trūkumus.

Naują požiūrį į specialiųjų poreikių mokinių mokymą ir mokymąsi pakeitė spartėjantis naujų technologijų kūrimas bei diegimas, kuris formuoja asmens kompetencijas, kurios padėtų aktyviai veikti visuomenėje, realizuoti save. Inovatyvūs mokymo metodai padeda mokytojui gerinti ne tik visos klasės, bet ir specialiųjų poreikių vaikų ugdymą, nes padeda geriau pažinti tokius mokinius, pritaikyti ir individualizuoti ugdymo procesą, pritaikyti ugdymo metodus pagal mokinio poreikius ir galimybes (Metodinė priemonė, 2010).

Šiandienos mokymas ir mokymasis grindžiamas konstruktyvistiniu požiūriu. Konstruktyvistinio požiūrio šalininkų teigimu, mokymasis – tai darbas komandoje, kai mokomasi vienas iš kito, veikiama išvien ir padedama vienas kitam. Labai svarbus grįžtamas ryšys, nes mokytojui padeda išsiaiškinti, ką ir kaip mokinys suprato ir išmoko. Konstruktyvistų teigimu, žinios nėra suteikiamos, jos sukuriamos paties mokinio aktyviai veikiant, keliant klausimus ir kuriant prasmes. Taip galima lengviau suvokti naujus dalykus ir juos taikyti praktikoje. Todėl mokymosi procese neužtenka, kad mokytojas ištaisytų klaidas – mokiniai turėtų patys atrasti ir ištaisyti savo klaidas, t.y. tikslinti savo suvokimą. Labai svarbu pasirinkti mokytojo mokymo metodai. Dialogas, interaktyvus mokymasis, darbas komandoje, darbas grupelėse, poroje, individualus darbas, IKT taikymas, inovatyvių priemonių (šviesos stalų, interaktyvių lentų ir kt.) naudojimas, aktyvus klausinėjimas – padeda sukurti atvirą, bendradarbiavimą skatinančią mokymo(-si) aplinką, nuoširdžius mokinių santykius. Mokytojas turėtų užtikrinti vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, bendravimą su kitais klasės vaikais, bet neužkrauti jiems „globėjo“ vaidmens, skatinti būti „mokytoju pagalbininku“. Šis vaidmuo padės pradinių klasių mokiniams suprasti, kad kartais kiekvienam reikia mokytojo pagalbos, tik vieniems jos reikia daugiau, o kitiems mažiau. Mokytojas turi prisiminti, kad nuolat jo elgesį stebės klasės mokiniai, todėl kuriant klasės bendruomenę, svarbu neiškirti nė vieno mokinio, parodyti kiekvieno pranašumus (Metodinė priemonė, 2010).

Tobulėjant mokymo procesui, sparčiai besivystant IKT mokytojas taip pat negali stovėti vietoje. Labai svarbu pedagogams tobulinti savo kompetencijas. Ugdant vaikus, turinčius kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimų, ypač svarbios profesinės, dalykinės, specialiosios kompetencijos.

Priimdamas naujus iššūkius savo profesinėje veikloje, pedagogas turi nuolat plėtoti jau turimas kompetencijas ir įgyti naujų žinių bei gebėjimų, būtinų efektyviai veiklai, darbui su vaikais, turinčiais kalbos ir komunikacijos sutrikimų, naujovių diegimui. Pedagogas turi išmanyti ne tik žinių perteikimo metodus, filosofines ugdymo turinio formavimo nuostatas, bet ir vaiko raidos, psichologinius, specialiuosius aspektus, bendravimo ir bendradarbiavimo su vaikais bei kolegomis ypatumus, gebėti dirbti komandoje, dalintis praktine pedagogine patirtimi, dirbti su naujomis technologijomis. Pedagogo tobulėjime svarbų vaidmenį atlieka ir asmens gebėjimas

nuolat refleksuoti savo veiklą, atpažinti trūkstamas kompetencijas bei jas tobulinti (Bankauskienė, 2007).

2.3. Mokytojų ir specialiųjų pedagogų (logopedų) bendradarbiavimas teikiant pagalbą mokiniams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų

Tyrimai rodo, kad nuo to, kaip vaikas jaučiasi mokykloje, didele dalimi priklauso jo mokymosi motyvacija ir ugdymosi bei mokymosi rezultatai (www.smm.lt, 2012).

Savęs, pasaulio, žmonių pažinimas, augant vaikui susijęs su kalbos mokymusi. Mokytis kalbėti, reiškia pažinti patį pasaulį ir tai kas jame yra.

1990 metais JAV mokyklose pradėtas įgyvendinti bendradarbiavimo, tenkinant mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius, modelis. Buvo siekiama išvengti specialistų siūlomų, iš anksto paruoštų „receptų“ vienos ar kitos problemos sprendimui, kurie neretai bendrojo ugdymo pedagogams buvo nepriimtini, ir skatinamas aktyvus ugdymo proceso dalyvių bendradarbiavimas kartu ieškant tinkamiausio sprendimo (Westwood, 1996).

Pripažinus bendradarbiavimą vienu specialiosios pedagogikos pagalbos teikimo kokybę gerinančiu veiksmu, užsienio šalyse buvo detaliau tyrinėjamas pats bendradarbiavimo procesas.

Analizuojant situaciją Lietuvoje, pastebima, kad nepakankamas dėmesys skiriamas mokytojo ir logopedo bendradarbiavimui. Neretai mokykloje logopedas tampa vienu iš pagrindinių specialistų, tiekiančiu specialiuosius ugdymo(si) poreikius. Kaip nurodo Ališauskas (2001), bendrojo lavinimo mokyklose (Šiaulių m.) trečdalį specialiųjų poreikių mokinių sudaro vaikai, turintys kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimų.

Kalba mokymo procese atlieka labai reikšmingą vaidmenį. Tai žmonių komunikacijos ir mąstymo priemonė, svarbi bendraujant, priimant, saugant, apdorojant ir perduodant informaciją. Sutrikus kalbos funkcijai, sutrikdoma galimybė visaverčiai mokytis, bendrauti, dažnai nukenčia ir psichinių procesų raida (Budrienė, 2000).

Logopedinė pagalba mokykloje teikiama, neatsižvelgiant į tai, ar kalbos sutrikimas yra pirminis, ar lydi kitą raidos sutrikimą (pvz. sutrikusią klausą, intelektą ir t.t.). Logopedas mokykloje sprendžia sakininės, rašytinės kalbos bei kitas problemas (Budrienė, 2000).

Vienas iš logopedo uždavinių – ugdyti natūralią vaiko sąvokų suvokimo ir operavimo jomis raidą, turtinti žodyną kitais, vaikui palankiais būdais, sudarant sąlygas visaverčio mąstymo galimybei ir eliminuojant mokymosi nesėkmių tikimybę (Galkienė, 2005).

Ugdant mokinius bendrosiose klasėse, logopedinės pagalbos ribos išsiplėčia nuo sutrikimo koregavimo iki palankių sąlygų dalyvauti ugdymo procese. Todėl logopedinė pagalba įsilieja į mokymo procesą ir yra natūrali jos dalis. Budrienė (2000) teigia, kad vienas iš

pagrindinių mokyklos uždavinių yra partneriškas ne tik pedagogų ir logopedo, bet ir tėvų bendradarbiavimas, todėl logopedas ir pradinių klasių mokytojas ieško būdų, kaip jį įgyvendinti.

Kaip teigia Galkienė (2005), efektyvios logopedinės pagalbos ir taupaus mokinių laiko panaudojimo pasiekama glaudžiai bendradarbiaujant logopedui ir mokinį ugdančiam mokytojui. Logopedas, ugdydamas vaikų kalbą ir komunikaciją, naudoja per pamokas nagrinėjamos mokymo medžiagos elementus, o mokytojas logopedo pasiektą rezultatą realizuoja kasdieninėje mokinio mokymosi veikloje. Kartu su mokytoju aptariamos vaiko realios galimybės, stebėjimai, pasiekimų lygis, numatomi alternatyvūs darbo būdai, mokymosi pasiekimų vertinimas, darbo funkcijų tarp mokytojo ir logopedo pasiskirstymas. Todėl logopedui tenka dažnai bendrauti su mokytojais, juos konsultuojant, teikiant įvairiapusę metodinę pagalbą. Tai yra vienas iš pagrindinių logopedo tikslų – aktyviai bendradarbiauti su pradinių klasių mokytojais teikiant pagalbą vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų.

2.4. Mokytojų ir tėvų bendradarbiavimas siekiant įveikti pradinių klasių mokinių kalbos ir komunikacijos sutrikimus

Ankstesniame skyrelyje (2.3.) aptarėme logopedo ir pradinių klasių pedagogų bendradarbiavimą. Tačiau ne mažiau svarbūs ugdant vaikus, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų, yra tėvai. Jie taip pat turi glaudžiai bendradarbiauti su mokytojais, kad pasiekti kuo geresnių rezultatų.

Lietuvos Respublikos konstitucija (1992) teigia, kad svarbiausia vaiko auklėjimo institucija yra šeima, vėliau mokykla. Todėl šios dvi institucijos turėtų glaudžiai bendradarbiauti, nes niekas kitas geriau nepažįsta vaiko, kaip jo tėvai. Jie geriausiai žino vaiko charakterio ir asmenybės svarbiausius ypatumus, veiklos būdus, stipriausius ir silpniausius vaiko gebėjimus, talentus ir kt., nes jie vaiką stebi nuo pirmųjų jo gyvenimo dienų, t.y. nuo pat gimimo. Pedagogas turėtų pasinaudoti tėvų turimomis žiniomis, sukaipta informacija, patirtimi ir suderinus tarpusavio veiklą siekti bendrų tikslų, ugdant vaiką, turintį kalbos ir komunikacijos sutrikimų (Šalkauskis, 1992, Bajoriūnas, 1997).

Šeimos ir mokyklos tikslai bendri – ugdyti visapusišką, savarankišką asmenybę ir sumažinti iki minimumo arba visai pašalinti kalbos ir komunikacijos sutrikimus.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011) didesnę dėmesį skiria mokyklos ir šeimos bendradarbiavimui, skatina glaudesnę tėvų ir pedagogų ryšį. Ypač tai aktualu, ugdant vaikus, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP). Bandoma naujai pažvelgti į tėvų ir pedagogo vaidmenį, tarpusavio santykius, bendradarbiavimo galimybes.

Kitas dokumentas, kuris pabrėžia aktyvų tėvų (šeimos) įtraukimą ir jų svarbą ugdant vaikus, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų, yra LR Specialiojo ugdymo įstatymas (2008). Šiame ir kituose oficialiuose įstatymuose įtvirtinama tėvų balso teisė sprendžiant svarbias specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų problemas. Juose nurodoma, kad vaikais, turinčiais kalbos ir komunikacijos sutrikimų, turėtų rūpintis ne tik pedagogai, logopedas, bet ir tėvai, o ugdymo proceso dalyvių bendradarbiavimas turėtų remtis kooperavimosi, paramos vieni kitiems principu.

Aktyviai mokytojams bendradarbiaujant su šeima, keičiasi ir pačių tėvų nuostatos mokyklos atžvilgiu, didėja parama ir dėmesys mokykloje vykstančioms programoms, renginiams. Tėvų įtraukimas skatina teigiamus pokyčius visų susijusių asmenų bendravime, tuomet visos šiame procese dalyvaujančios grandys jaučia didesnę atsakomybę, tenkinant vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, poreikius bei įveikiant esamus sutrikimus (Turnbull ir kt., 1992).

Tačiau kaip pastebi mokslininkai, bendradarbiavimo procesą apsunkina pedagogų požiūris į tėvus kaip į problemą (Hughes ir kt. 1994). Jie pastebi, kad patys tėvai linkę prisiimti pasyvią poziciją, ugdant kalbos ir komunikacijos turinčius vaikus. Mokslininkai (Hughes, 1994, Bastiani, 1993) išskiria tokias galimas pedagogų nuomones:

- Tėvai – pasyvūs klausytojai.
- Tėvai – instrukcijų vykdytojai
- Tėvai – problemų kaltininkai
- Tėvai – pasigailėjimo verti asmenys.

Tokia pozicija leidžia pedagogams jaustis savimi pasitikinčiais specialistais, ekspertais, geriausiai gebančiais kontroliuoti situaciją, ir kai kuriais atvejais, net ginančiais vaiką nuo tėvų problemų.

Pažvelgus į dabartinių pedagogų, specialiųjų pedagogų darbą, pastebėsime, kad tėvai mokykloje laukiami ne tik kaip stebėtojai, bet aktyvūs ugdomojo proceso partneriai.

Kaip teigė Ališauskienė (2002) ir Dale (2000) pedagogui svarbu pažinti šeimą, įvertinti socialinius pokyčius macro lygmenyje ir galimas jų pasekmes micro lygmenyje. Taip pas svarbu įvertinti tėvų lūkesčius, jų emocines būsenas ir pagal tai ieškoti bendrų sprendimo būdų, nes kiekviena šeima yra individuali ir bendro bendradarbiavimo modelio taikyti negalima, nes tai kas tinka vieniems, kitiems gali visai netikti. Žinant, kad ne visi tėvai turi tam tikrų specialiųjų žinių, todėl siekiant glaudaus bendradarbiavimo, ugdant vaikus, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų, reikėtų vengti ypač sudėtingų specialiojo ugdymo terminų, kalbėti jiems suprantama kalba, kelti problemą ir ieškoti bendrų sprendimo būdų. Vienas iš svarbiausių pedagogo uždavinių siekiant sėkmingo bendradarbiavimo su tėvais – stipriųjų šeimos pusių

(pozityvių dalykų) pastebėjimas ir jų išnaudojimas siekiant bendrų tikslų, t.y. visiškai pašalinti arba sumažinti iki minimalaus lygio vaiko kalbos ir komunikacijos sutrikimus. Šioje srityje ypač svarbi pedagogo komunikavimo kompetencija.

Šeimos nariai gali tapti žinių apie vaiką teikėjais, vaiko teisių gynėjais, turi būti lygiaverčiai partneriai numatant vaiko ugdymo tikslus ir priimant sprendimus, kaip galintys geriausiai atstovauti vaiko interesus, kaip individai su savo stipriosiomis pusėmis ir svarbia patirtimi, kaip geriausi informacijos teikėjai apie vaiką, šeimą ir ten vyraujančią kultūrinę aplinką (Dettmer ir kt., 1999).

3 skyrius. PEDAGOGŲ POŽIŪRIO Į VAIKUS, TURINČIUS KALBOS IR KALBĖJIMO SUTRIKIMŲ, ANALIZĖ

3.1. Tyrimo metodika

Tyrimas buvo atliekamas siekiant atskleisti pradinį klasių mokytojų požiūrį į vaikus, turinčius kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, pedagogų turimas žinias ir praktinius įgūdžius ugdant vaikus. Siekiant kuo tikslesnių rezultatų bei realizuojant tyrimo uždavinius buvo taikomi kiekybiniai (anketinė apklausa) ir kokybiniai (pedagogų interviu) metodai. Darbe taikomas kiekybinio tyrimo metodas, kurio procedūrų, būdų ir aprašymų visuma, suteikia galimybę gauti naujų žinių apie pedagogų požiūrį į pradinį klasių mokinius, turinčius kalbos, kalbėjimo sutrikimų, jų ugdymo(si) ypatumus. Kadangi kiekybiniam tyrimui būdingas siekis ieškoti išorinių reiškinių požymių, juo siekiama, taikant statistinės analizės būdus, atskleisti pedagogų požiūrį į vaikus, turinčius kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, pedagogų turimas kompetencijas bei profesinius įgūdžius dirbant su tokiais vaikais (Kardelis, 2003).

Respondentams tyrimo tikslas buvo nusakytas aiškiai bei suprantamai, buvo paaiškinta kaip užpildyti klausimyną. Tiriamieji galėjo laisva valia pasirinkti dalyvauti tyrime ar nedalyvauti. Atliekant tyrimą buvo laikomasi geranoriškumo, pagarbos asmens orumui ir teisingumo principų. Tiriamieji galėjo klausimyną užpildyti jiems patogiu laiku ir norimoje vietoje, nes ne visi respondentai galėjo iš karto atsakyti į anketos klausimus. Buvo prašoma apmąstyti kiekvieną klausimą ir pateikti atsakymus, remiantis turima praktinio darbo patirtimi bei įgytomis teorinėmis žiniomis apie vaikų, turinčių kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų, ugdymą bendrojo lavinimo mokyklose. Respondentams buvo suteikta garantija, kad jų privatumas bus išsaugotas. Tyrimo anonimiškumu buvo siekiama gauti autentiškus, respondentų suvokimą atitinkančius atsakymus. Įsipareigota skelbti tik statistiškai apibendrintus duomenis, neminėti konkrečios įstaigos duomenų.

Empirinis tyrimas vyko 2012 m. lapkričio - gruodžio mėn. Marijampolės ir kitų Lietuvos miestų bei miestelių mokyklose.

Tyrimo eiga. Tyrimas vyko tokiais etapais:

1. Mokslinės literatūros analizė.
2. Tyrimo instrumento (anketos ir interviu klausimu) parengimas.
3. Pradinio ugdymo pedagogų anketinė apklausa.
4. Pradinio ugdymo pedagogų interviu.
5. Pedagogų anketinės apklausos duomenų analizė.
6. Interviu duomenų analizė ir apibendrinimas.
7. Išvadų formulavimas.

2 pav. Tyrimo schema

Siekiant atsakyti į darbo tikslą buvo pasirinkta anketinė apklausos forma. Kiekybiniam (aprašomajam) tyrimui taikytas 22 klausimų klausimynas.

Respondentų apklausa vyko raštu, jiems pateikiant 15 uždarų klausimų bei 7 demografinius klausimus. Kiekviename klausimu bloke pateikiami teiginiai, į kuriuos respondentai galėjo pasirinkti jų nuomonę atitinkančius atsakymus, kurie nurodo teiginio svarbą. Tyrimo pradžioje trumpai nusakomas tyrimo tikslas, prasmingumas, paminėtos tyrimo atlikimo sąlygos, tikintis, kad respondentai tai įvertins ir pildys klausimyną atsakingai ir kruopščiai. Visiems apklaustiesiems pateiktos vienodo turinio anketos. Pedagogų apklausos anketą sudarė tokios dalys: 1) anketos pildymo instrukcija, tyrimo tikslas; 2) respondentų demografinių duomenų blokas; 3) duomenų, apie ugdytinius, turinčius kalbos sutrikimų, blokas; 4) pedagogų pasirengimas; 5) pedagogų ir specialistų bendravimo klausimų blokas. Norint gauti objektyvesnius tyrimo rezultatus taip pat buvo taikomas pedagogų interviu, kurio duomenys lyginami su anketinės apklausos duomenimis.

Anketinės pedagogų apklausos duomenys analizuojami remiantis mokslinių šaltinių analize, atlikta teorinėje dalyje, kuria grindžiami anketos klausimai.

3.2. Tyrimo imtis

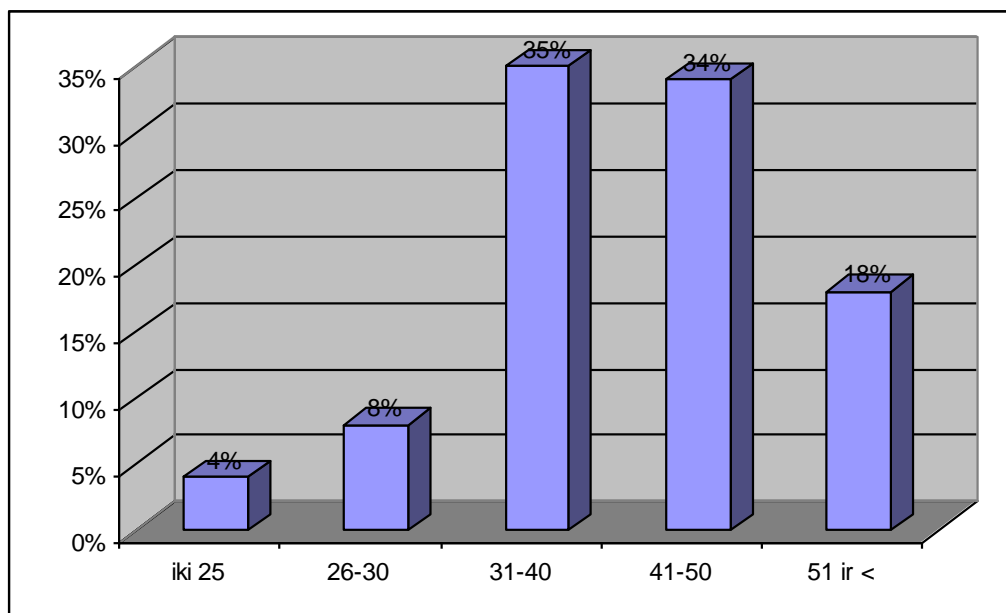
Tyrimo imties charakteristika. Tiriamųjų imtį sudaro pradinių klasių mokytojai, dirbantys su 7-11 metų vaikais. Šie asmenys pasirinkti siekiant suteikti tyrimui svarumo bei surinkti konkrečių ir tikslių duomenų, išsiaiškinti esamą situaciją pradinėse mokyklose ugdamt vaikus, turinčius kalbos ir kalbėjimo sutrikimų.

Atliekant empirinį tyrimą svarbu tinkamai suformuoti tyrimo imtį, skirti dėmesio jos sudarymo metodologiniams parametrus (Kardelis, 2003). Kiekybinio tyrimo imtį sudarė 100 pradinio ugdymo mokytojų, kurie reprezentuoja populiaciją atsakingą už pradinių klasių mokinių ugdymą.

Tiriamųjų charakteristika. Atliekant pedagogų požiūrio į vaikus, turinčius kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, tyrimą, svarbu buvo išsiaiškinti respondentų lytį, amžių, pedagoginį stažą, išsilavinimą, turimą kvalifikacinę kategoriją, pasiskirstymą pagal gyvenamąją vietą ir darbovietę.

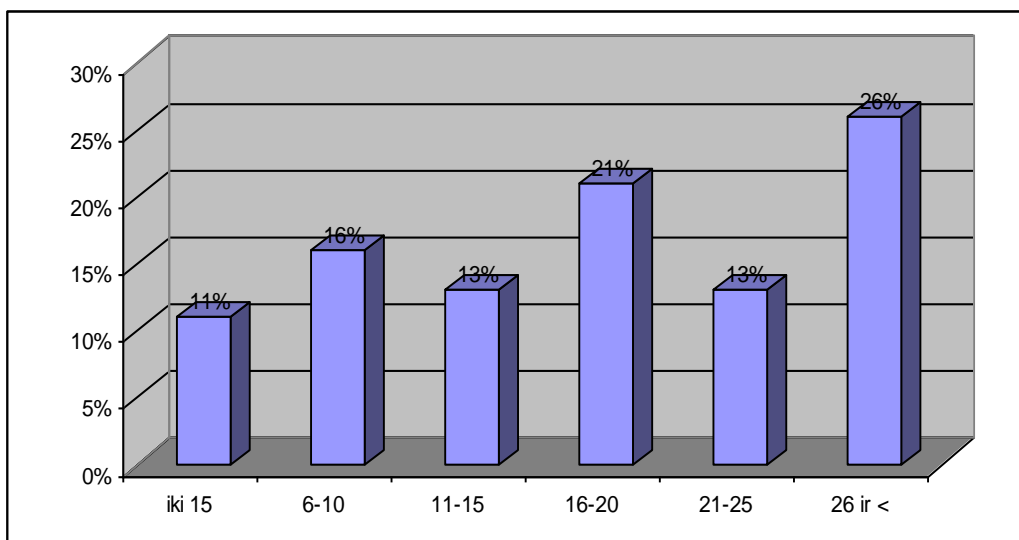
Apibendrinti rezultatai parodė, kad pagal lytį respondentai pasiskirstė taip: 96% moterų ir 4% vyrų.

Visi apklausoje dalyvavę mokytojai pagal amžių buvo suskirstyti į tris grupes: 1) 25 – 30 metų; 2) 31 – 50 metų; 3) virš 51 m. amžiaus. Gauti duomenys parodė, kad apie 34,5 % respondentų yra 31 - 50 metų amžiaus. 18% visų apklaustųjų sudaro grupę, kurių amžius virš 51 metų, 6 % sudaro jaunų pedagogų grupę, kurių amžius 25-30 metų. 3 paveiksle pateikiami respondentų pasiskirstymo pagal amžių duomenys.

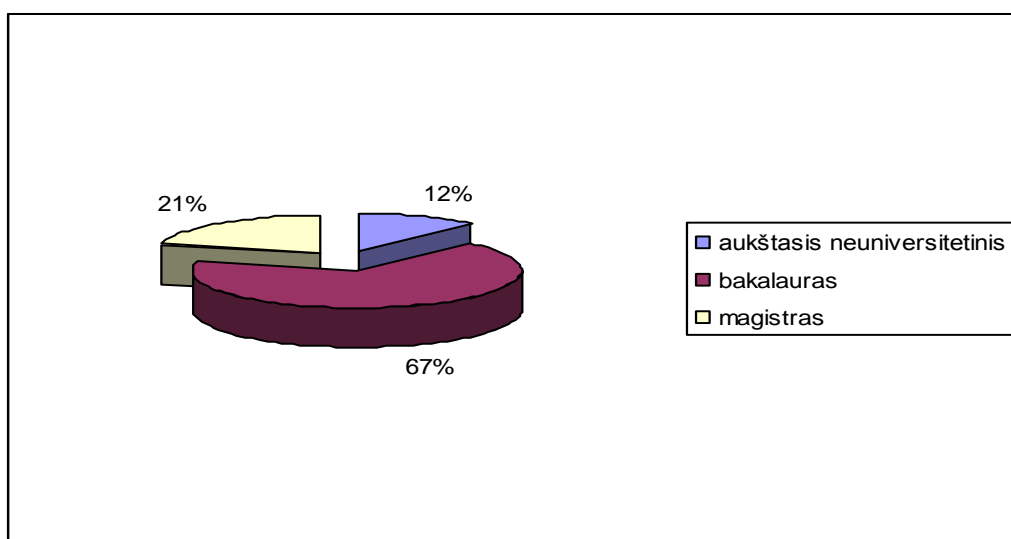
3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Apibendrinus respondentų pasiskirstymo pagal praktinio darbo stažą duomenis (4 pav.) paaiškėjo, kad tyrime dalyvavo 26% respondentų turinčių daugiau nei 26 metų pedagoginio darbo stažą, 21% mokytojų turi 16-20-metų pedagoginio darbo stažą. Galime daryti prielaidą, jog apklaustųjų grupė turi pakankamai ilgą pedagoginio darbo stažą bei praktinio darbo, ugdant pradinių klasių mokinius, patirtį. Iki 5 metų pedagoginio darbo stažo turi 11% tyrime dalyvavusių mokytojų.

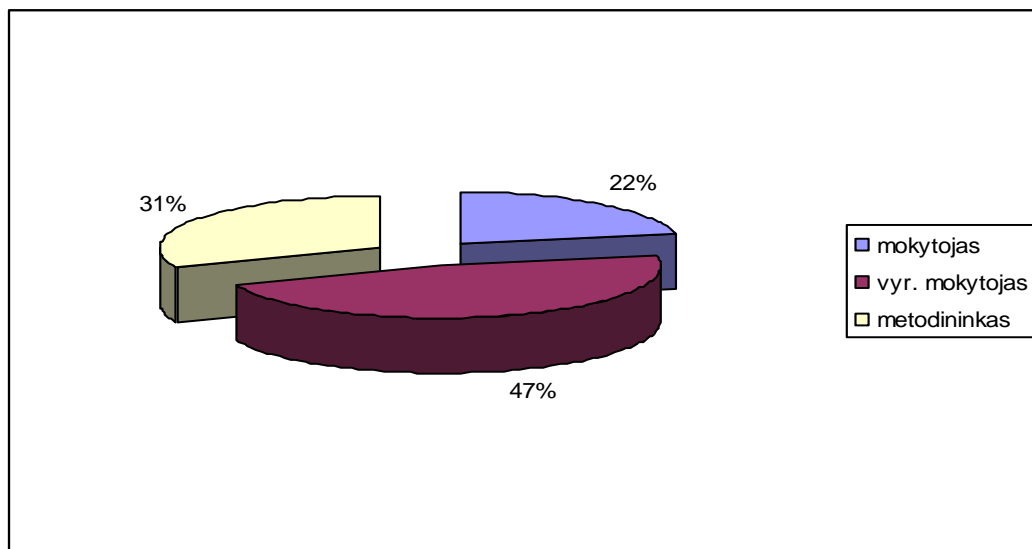
4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pedagoginį stažą

Atliekant anketinę mokytojų apklausą buvo siekiama išsiaiškinti jų turimą išsilavinimą. Kaip matyti iš 5 paveiksle pateiktų duomenų 67% tiriamųjų yra įgiję aukštąjį universitetinį bakalauro laipsnį, 21% - aukštąjį universitetinį magistro laipsnį ir 12% pedagogų turi aukštojo neuniversitetinio mokslo diplomus. Apibendrinant gautus mokytojų išsilavinimo duomenis galima daryti prielaidą, kad tiriamųjų grupė yra ne tik ilgametę darbo patirtį turintys pedagogai, bet ir aukštos kvalifikacijos specialistai.

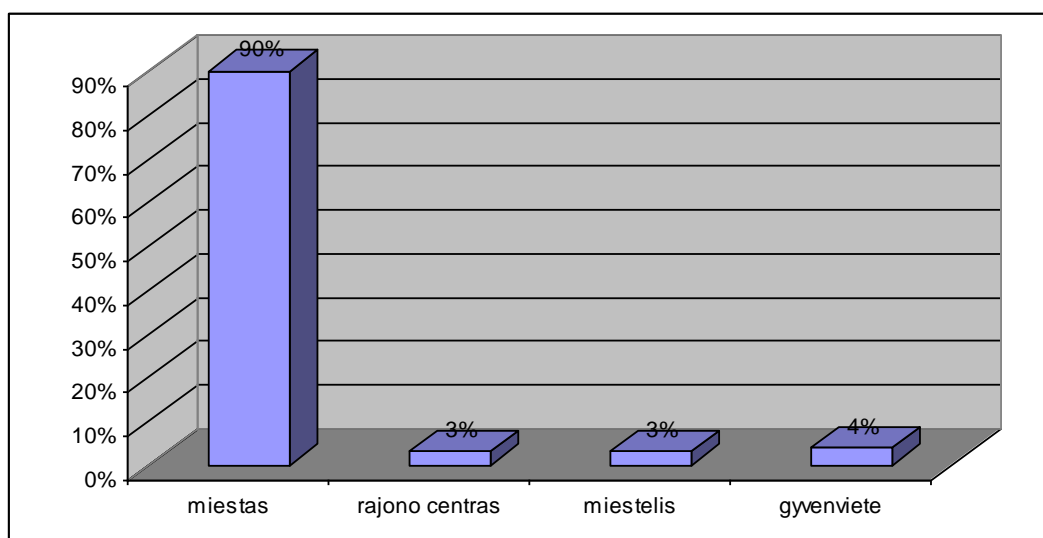
5 pav. Respondentų įgytas išsilavinimas

Anketoje buvo pateiktas klausimas apie tyrime dalyvavusių mokytojų įgytą kvalifikacinę kategoriją. Kaip matome 6 paveiksle pavaizduotoje diagramoje, 47% respondentų yra apgynę vyr. mokytojo kvalifikacinę kategoriją, 31% - mokytojo-metodininko. 22% respondentų įgiję mokytojo kvalifikacinę kategoriją. Todėl galime daryti prielaidą, jog respondentų grupės darbo stažas pakankamai didelis, bet kvalifikacinės kategorijos nėra aukštos.

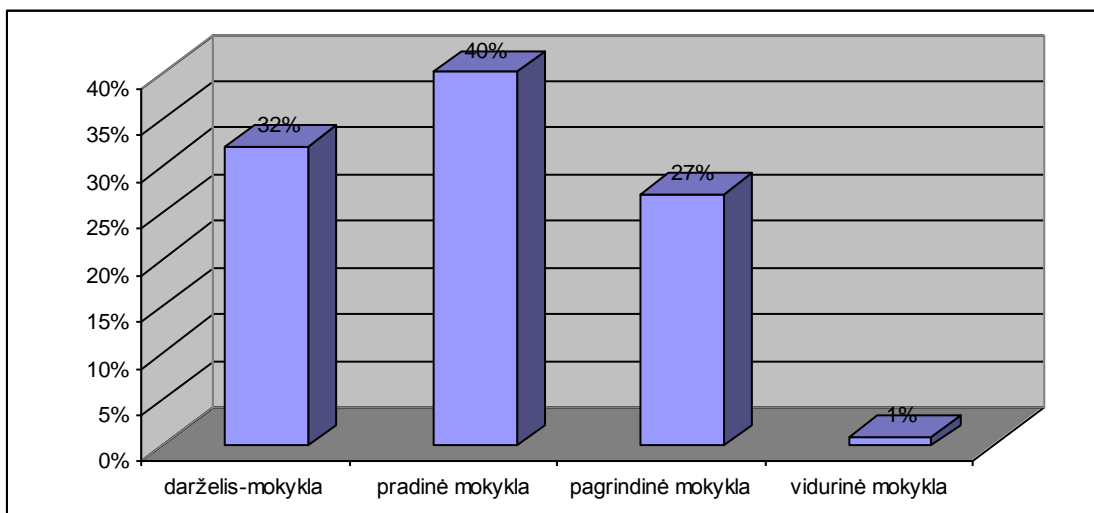
6 pav. Respondentų kvalifikacinė kategorija

Kaip matyti iš 7 paveiksle pateiktų rezultatų 90% visų apklaustų pedagogų gyvena mieste, 3% respondentų gyvena rajono centre ir miesteliuose, 4% mokytojų gyvena gyvenvietėse. Taigi, didžiąją apklausoje dalyvavusių mokytojų dalį sudaro miestuose gyvenantys pedagogai.

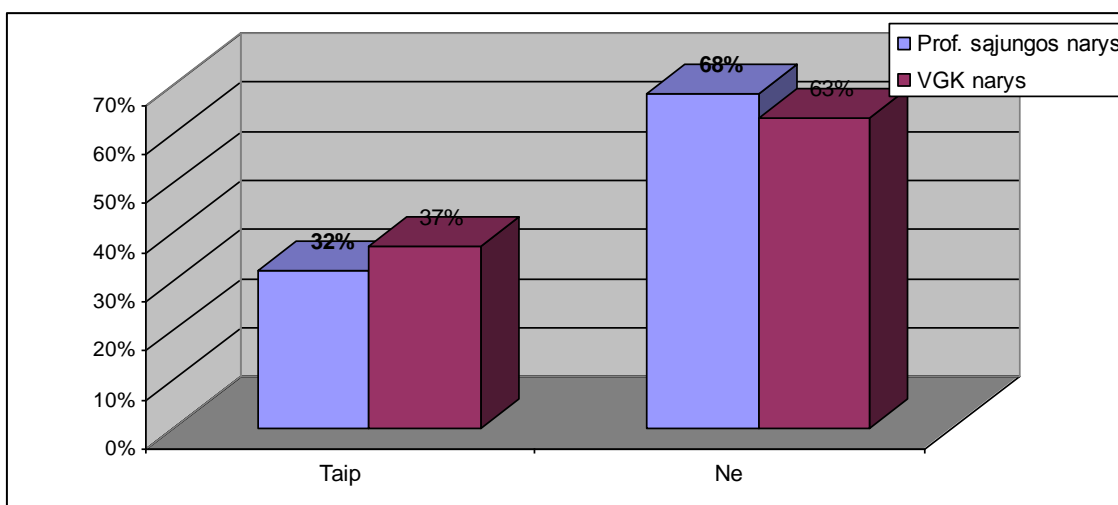
7 pav. Respondentų gyvenamoji vieta

Dauguma tyrime dalyvavusių pedagogų dirba pradinėse mokyklose. Šį atsakymą pažymėjo 60% respondentų, 32% dirba darželiuose – mokyklose, 27 % respondentų dirba pagrindinėse mokyklose ir 1% - vidurinėse mokyklose. Palyginus respondentų gyvenamosios vietos ir darbovietės duomenis paaiškėjo, jog 3% respondentų gyvena rajono centre ar miesteliuose, bei dirba pagrindinėse mokyklose.

8 pav. Respondentų darbo vieta

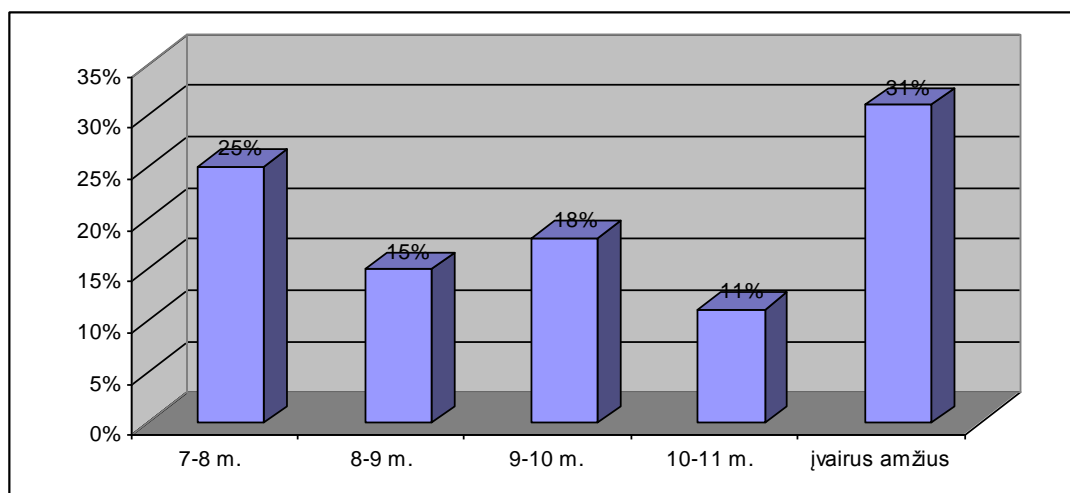
9 paveiksle pateikiami respondentų dalyvavimo profesinių organizacijų ir Vaiko gerovės komisijos veiklose duomenys. Gauti rezultatai parodė, kad 68% tiriamųjų nėra profesinių organizacijų nariai ir 32% pažymėjo, kad dalyvauja įvairiose profesinėse organizacijose. 63 % pedagogų nėra Vaiko gerovės komisijos nariai ir šios komisijos veikloje nedalyvauja. 37% respondentų yra Vaiko gerovės komisijos nariai.

9 pav. Respondentų dalyvavimas profesinių organizacijų ir VGK veikloje

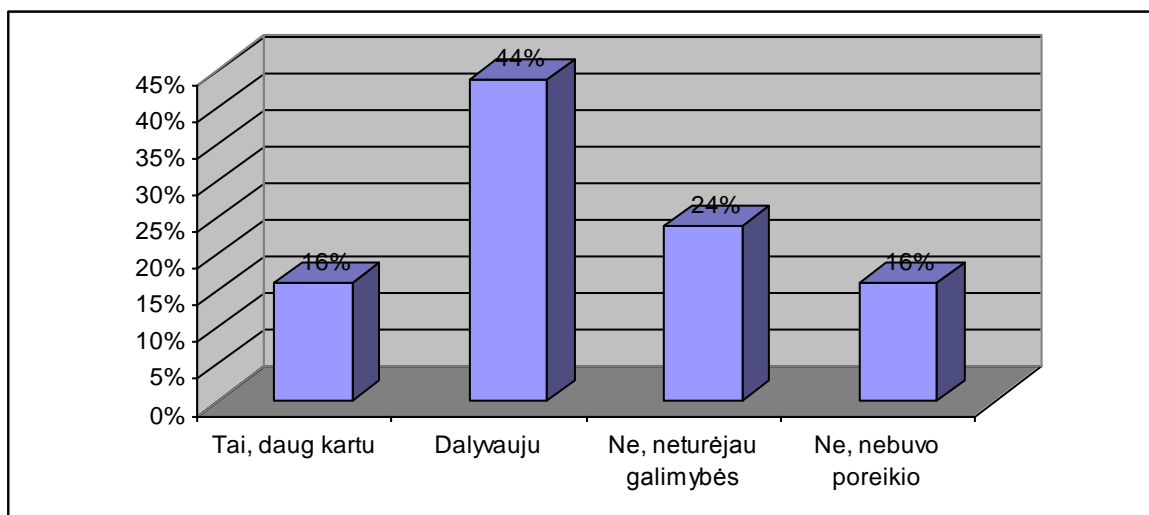
Siekiant sužinoti su kokio amžiaus vaikais apklausoje dalyvavę pedagogai dirba šiais mokslo metais, respondentų atsakymai pasiskirstė įvairiai (žr. 10 pav.). 31 pedagogas dirba su skirtingo amžiaus vaikais. Šį atsakymo variantą palyginus su 5 paveikslo duomenimis, paaiškėjo, kad pedagogai gyvenantys rajono centre ir miesteliuose dirba su įvairaus amžiaus vaikais. Galima daryti prielaidą, kad mažesniuose miesteliuose dirbantys pedagogai ugdo mokinius, lankančius mišrias pradinio ugdymo klases, kuriose yra jungiamos 1 ir 2 klasės arba 2 ir 3 klasės.

25% respondentų dirba su pirmos klasės mokiniais, t.y. 7-8 metų amžiaus vaikais, 18% pedagogų moko trečios klasės mokinius (9-10 metų), antrokus moko 15% tyrime dalyvavusių respondentų ir 11% pedagogų teigė, kad šiais mokslo metais dirba su 10-11 metų amžiaus vaikais. Apibendrinant gautus duomenis galima teigti, kad pedagogų pasiskirstymas pagal mokomų vaikų amžių yra gana panašus. Didžiausią dalį sudaro mokytojai, dirbantys su skirtingo amžiaus mokiniais (31%), o mažiausią – su 8-9 m. mokiniais (15%).

10 pav. Pedagogų pasiskirstymas pagal mokinių amžių

Siekiant nuolat tobulėti, atnaujinti žinias, konsultacijų su kolegomis mokyklos aplinkoje nepakanka. Svarbu profesines žinias gilinti seminaruose, kursuose bei konferencijose. Buvo siekiama sužinoti ar apklausoje dalyvavę mokytojai tobulina savo žinias, dalyvaudami seminaruose, kursuose ar konferencijose apie darbą su vaikais turinčiais SUP. Apibendrinti duomenys pateikiami 11 paveiksle.

11 pav. Respondentų dalyvavimas seminaruose

Kaip matyti iš 11 paveiksle pateiktų duomenų 44% visų tyrime dalyvavusių mokytojų tobulina savo žinias apie vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, ugdymą seminaruose, kursuose. 24% respondentų teigė, kad tokiuose kursuose neturėjo galimybės dalyvauti, o 18 % pedagogų nurodė, kad dalyvavo daug kartų. Panašus skaičius apklausoje dalyvavusių mokytojų nurodė, kad jiems nėra poreikio lankyti seminarus, dalyvauti kursuose apie vaikų, turinčių SUP ugdymą. Galima teigti, kad nemaža dalis pedagogų domisi vaikų, turinčių kalbos sutrikimų ugdymu, tobulina, gilina savo žinias tokio pobūdžio seminaruose, lanko kursus.

1 lentelė.

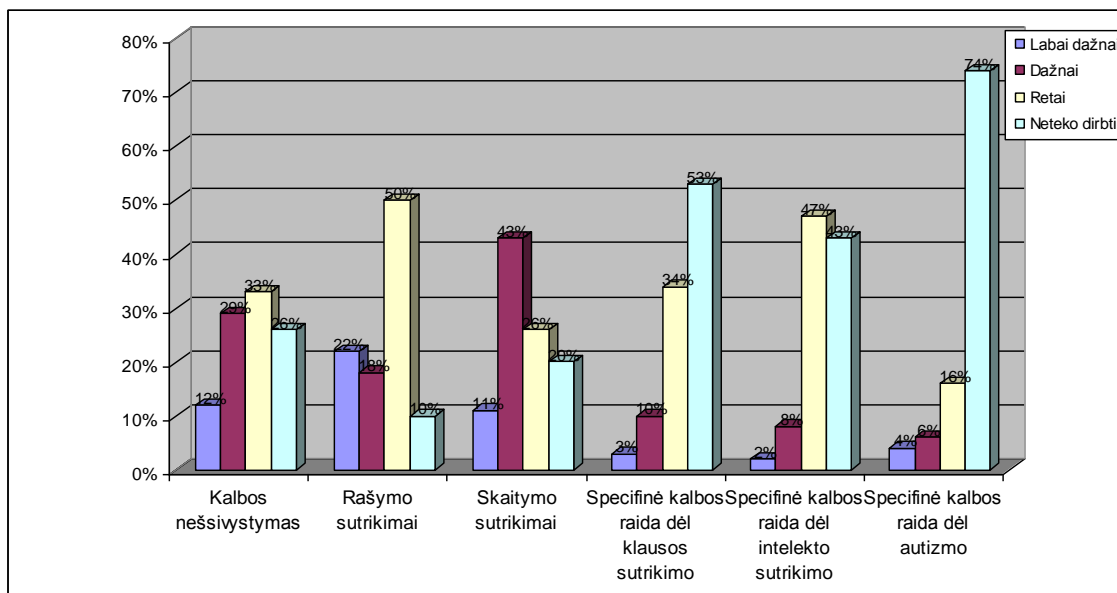
Ugdytinių, turinčių kalbos sutrikimų, skaičius klasėje

Vaikų, turinčių kalbos sutrikimų skaičius (%)	Mokytojų atsakymų skaičius (%)	Vaikų amžius
25	25	7-8
18	18	9-10
15	15	8-9
31	31	įvairus
11	11	10-11

Palyginus atsakymų duomenis paaiškėjo, kad dauguma vaikų, turinčių kalbos sutrikimų mokosi pirmoje klasėje, t.y. 7-8 metų. Pedagogai teigė, kad 25 vaikai, turintys kalbos sutrikimų, mokosi pirmoje klasėje. Vyresnėse pradinio ugdymo klasėse yra mažiausiai kalbos sutrikimų turinčių vaikų. Daugiausiai vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, ugdomi mišraus amžiaus jungtinėse klasėse. Kaip matyti iš 1 lentelėje pateiktų duomenų, tokių vaikų yra 31. Taip gali būti todėl, kad pradinėse klasių mokytojai ugdo vaikus nuo 7 iki 11 metų, nes jie dirba su ta pačia klase 4 metus ir susiduria savo praktikoje su įvairaus amžiaus pradinėse klasių mokiniais.

Galima daryti prielaidą, pradinėje mokykloje padedant specialistams (logopedams, spec. pedagogams), klasės mokytojams bendradarbiaujant su tėvais, vaikų kalbos sutrikimai yra įveikiami arba sumažinami iki minimumo.

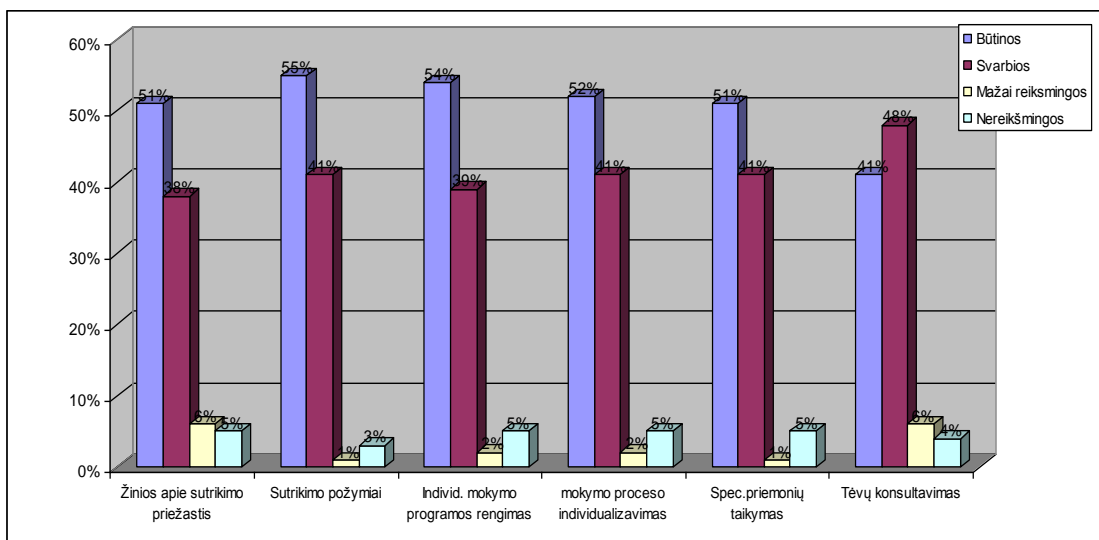
Išsiaiškinus respondentų demografinius duomenis, jų tobulinimąsi kursuose, seminaruose, buvo siekiama žinoti ne tik su kokio amžiaus vaikais pedagogai dirba, bet ir kokie dažniausi vaikų sutrikimai jų ugdomose klasėse. Šie duomenys pavaizduoti 12 paveiksle.

12 pav. Kalbos sutrikimų atvejai

Kaip matyti iš 12 paveiksle pateiktų pedagogų anketinės apklausos duomenų, dažniausi yra kalbos neišsivystymo (28%), rašymo sutrikimų (18%) ir skaitymo sutrikimų (42%) atvejai. Rečiausiai, mokytojų nuomone, sutinkamas sutrikimas yra specifinė kalbos raida dėl autizmo. 74 % respondentų atsakė, kad tokių atvejų neturėjo. Rečiau pasitaikantys apklausoje dalyvavusių pedagogų praktikoje atvejai yra specifinė kalbos raida dėl klausos sutrikimo (8%) ir specifinė kalbos raida dėl intelekto sutrikimo (8%). Apibendrinant galima daryti prielaidą, kad dažni arba labai dažni pradinėse klasių pedagogų darbe pasitaikantys sutrikimai yra kalbos neišsivystymas, rašymo ir skaitymo sutrikimai. Pradinėse klasių mokytojai retai susiduria su specifine kalbos raida dėl intelekto, klausos sutrikimų ar autizmo. Šiame tyrime bus skiriamas didžiausias dėmesys siekiant išsiaiškinti pedagogų požiūrį, bendradarbiavimą su kitais specialistais ugdant vaikus, turinčius kalbos sutrikimų.

Siekiant kokybiško vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, ugdymo, reikia turėti įvairių profesinių ir specialiųjų žinių. Buvo siekiama išsiaiškinti, kokios žinios pedagogų nuomone, yra svarbios ugdant mokinius, turinčius kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Pedagogų nuomonė apie žinių, ugdant mokinius, turinčius kalbos sutrikimų, reikšmę pateikiama 13 paveiksle.

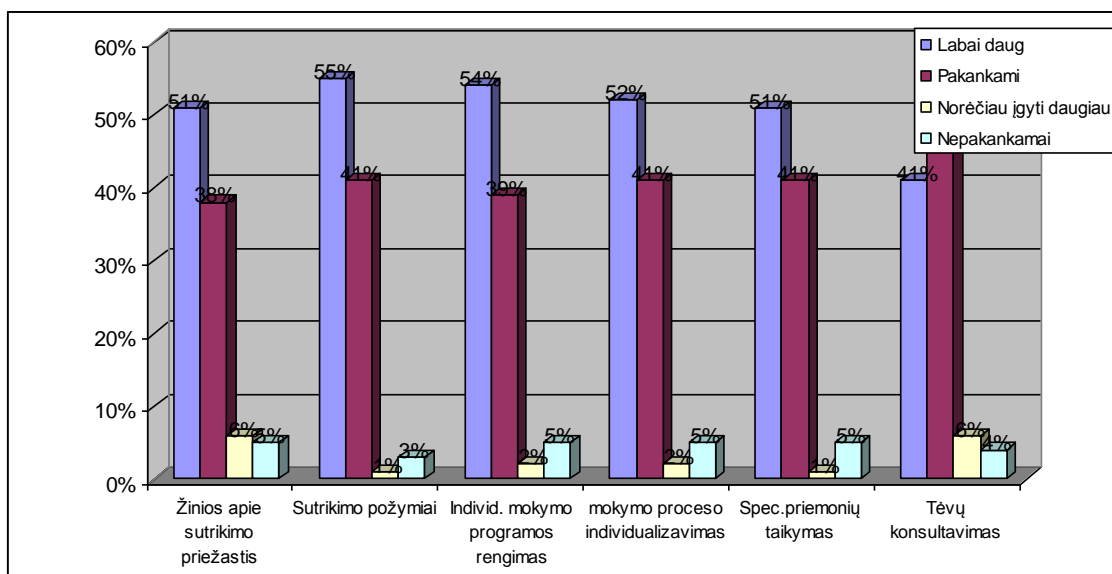

13 pav. Pedagogų žinios apie mokinių, turinčių kalbos sutrikimų ugdymąsi

Apie 52% tyrime dalyvavusių pedagogų teigė, kad žinios apie sutrikimo priežastis, požymius ir jų atpažinimo būdus yra būtinos. Apie 35% respondentų teigė, kad šios žinios yra svarbios. 51 % respondentų nurodė, kad siekiant kokybiško vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, ugdymo būtina mokėti rengti individualias programas, gebėti individualizuoti mokymo procesą, taikyti specialiąsias mokymo priemones. 41% pradinėse klasių mokytojų teigė, kad būtinas ir tėvų konsultavimas.

Tik 2% respondentų nuomone visos išvardintos žinios nėra labai reikšmingos. Galima daryti prielaidą, kad apklausoje dalyvavusių pedagogų nuomone, kokybiškai ir sėkmingai mokyti vaikus, turinčius kalbos sutrikimų, reikalingos ne tik žinios apie pačius sutrikimus, jų specifiką, gebėjimas rengti mokymo programas bei individualizuoti darbą, bet ir nuolatinės tėvų konsultacijos bei specialiųjų priemonių taikymas mokymo procese.

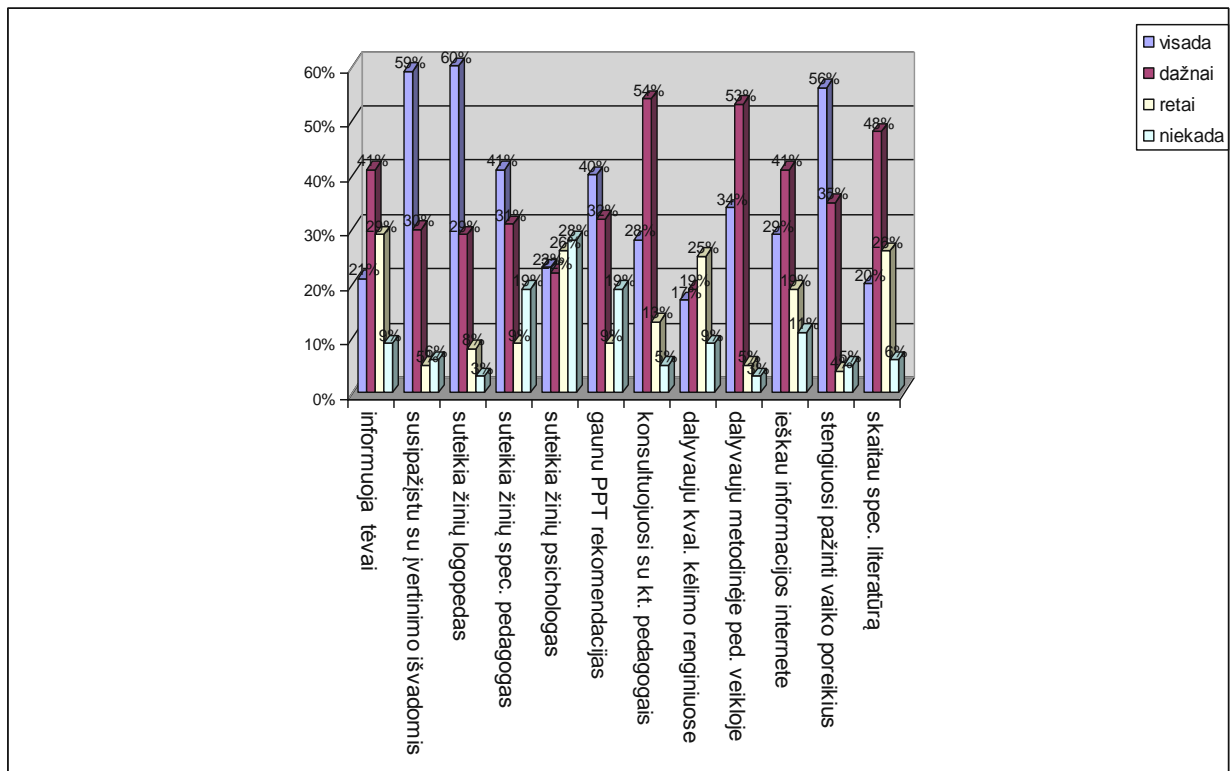
Išsiaiškinus, pedagogų nuomonę apie žinių reikalingumą ugdant vaikus, turinčius kalbos sutrikimų, svarbu žinoti, kaip mokytojai vertina savo žinias apie vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, ugdymą šioje srityje. Apibendrinti respondentų atsakymai pateikti 14 paveiksle.

14 pav. Pedagogų turimos žinios apie mokinių, turinčių kalbos sutrikimų, ugdymą

Apibendrinus respondentų atsakymus paaiškėjo, kad daugiau nei 50% apklaustųjų nurodė, jog turi labai daug žinių apie sutrikimo priežastis, jų atpažinimą ir požymius, individualių programų rengimą, specialių priemonių taikymą. 41% teigė, kad labai daug žinių turi ir tėvų konsultavimo srityje. Apie 5% visų tyrime dalyvavusių pedagogų teigė, kad žinių nepakanka ir norėtų įgyti daugiau. Gauti rezultatai rodo, kad pedagogai jaučiasi pakankamai kompetentingi ugdydami mokinius, turinčius kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų.

Siekiant sužinoti kaip pedagogai įgyja reikiamą informaciją, įgyja naujų žinių apie vaikų, turinčių kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, ugdymą buvo pateiktas klausimas, prašant nurodyti informacijos įgijimo būdus. Apibendrinti apklausoje dalyvavusių mokytojų atsakymų rezultatai pateikiami 15 paveiksle.

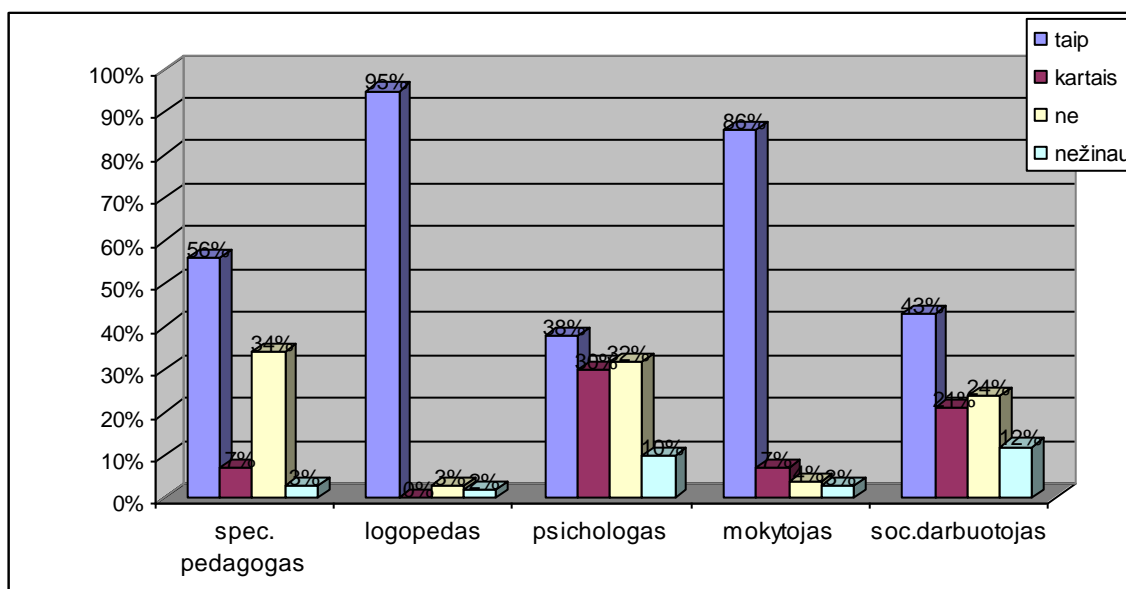
15 pav. Pedagogų žinių apie vaikus, turinčius kalbos sutrikimų, įgijimo būdai

Kaip matyti iš paveiksle pateiktų duomenų apie 60% respondentų teigė, kad informaciją apie vaikus, turinčius kalbos sutrikimų, dažniausiai suteikia logopedas, sužino savarankiškai susipažinę su kalbos įvertinimo išvadamis ir kitais dokumentais. 56% mokytojų nurodė, kad informacijos įgyja stebėdami vaiką kasdieninėje veikloje, stengdamiesi jį pažinti ir atsizvelgti į ugdytinių poreikius. 54% respondentų teigė, kad dažnai konsultuojasi su kitais pedagogais ir dalyvauja metodinėse pedagogų veiklose ir įgyja žinių apie vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, ugdymą. 41% pedagogų pažymėjo, kad dažnai informaciją apie vaiko kalbos problemas jiems suteikia mokinių tėvai. Apie 48% respondentų nuomone, dažnas žinių šaltinis yra specialiosios literatūros skaitymas, informacijos paieška internete. Apie 25% tiriamųjų nurodė, kad labai retai arba niekada reikiamų žinių nesuteikia psichologas. Analizuojant šių pedagogų atsakymus, paaiškėjo, kad mokyklose, kuriose jie dirba, psichologo nėra. Taip pat tyrimo rezultatai atskleidė, kad svarbią informaciją suteikia psichologinių – pedagoginių tarnybų (PPT) specialistai. Apie 40% respondentų nurodė, kad iš psichologinių – pedagoginių tarnybų (PPT) nuolat ar labai dažnai gauna informaciją apie vaikus, turinčius kalbos sutrikimų.

Apibendrinant gautus rezultatus, galima daryti prielaidą, kad respondentai žinias apie vaikus, turinčius kalbos sutrikimų, įgyja įvairiais būdais. Atsižvelgiant į situaciją, jiems gali padėti įstaigoje dirbantis logopedas, specialusis pedagogas, psichologas. Taip pat mokytojai susipažįsta su mokinio dokumentais ir kalbos įvertinimo kortelėmis bei kitais dokumentais. Papildomos medžiagos pedagogai apie mokinius, turinčius kalbos sutrikimų, ieško internete,

skaitydami specialiąją literatūrą, bendradarbiaudami su tėvais. Glaudus bendradarbiavimas vyksta ir tarp pedagogų, kurie dalinasi turimomis žiniomis, konsultuoja mažesnę praktinio darbo patirtį turinčius mokytojus. Metodinės veiklos, kvalifikaciniai renginiai taip pat padeda pedagogams tobulėti ir įgyti reikalingų žinių apie vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, ugdymą. Tyrime dalyvavę pedagogai teigė, kad mažiausiai paramos ir pagalbos teikia psichologas. Išanalizavus anketinius duomenis paaiškėjo, kad tokius atsakymų variantus pasirinko tie pedagogai, kurių mokyklose psichologas nedirba.

Išsiaiškinus kaip pedagogai įgyja žinių apie vaikus, turinčius kalbos sutrikimų, ne mažiau svarbus ir įstaigos specialistų bendradarbiavimas. Todėl anketoje pedagogams buvo pateiktas klausimas, kuriuo buvo siekiama sužinoti kokie specialistai teikia pagalbą vaikams, turintiems kalbos sutrikimų. Apibendrinti mokytojų atsakymų variantai pateikti 16 paveiksle.

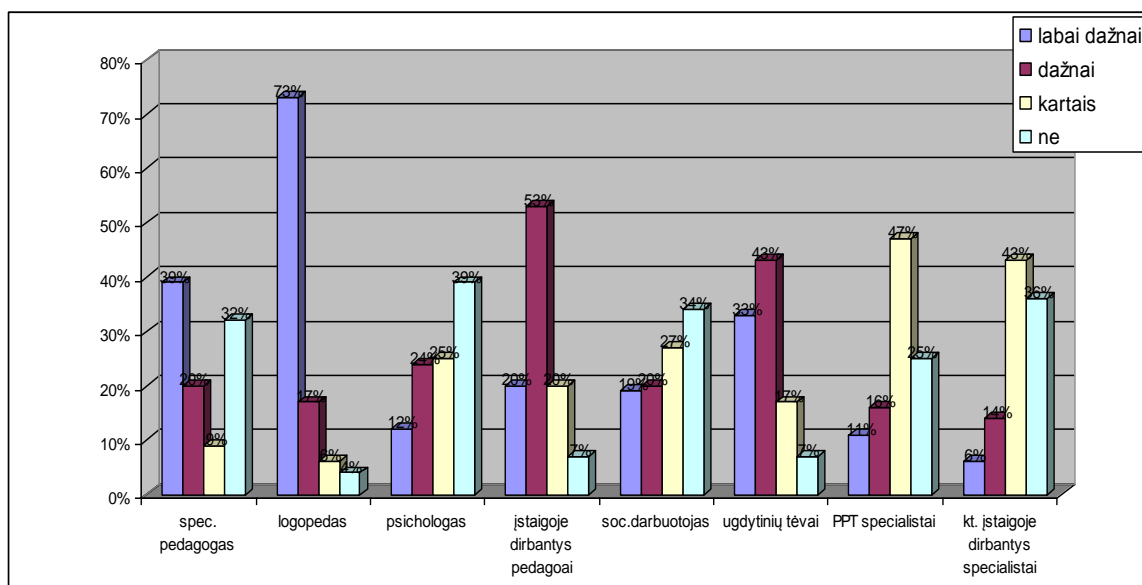
16 pav. Specialistai, kurie įstaigoje teikia pagalbą vaikams, turintiems kalbos sutrikimų

Kaip matyti iš 16 paveiksle pateiktų rezultatų 95% respondentų teigė, kad mokiniams, turintiems kalbos sutrikimų, pagalbą teikia logopedas. 86% anketinėje apklausoje dalyvavusių pedagogų mano, kad padėti gali mokytojas, 56% nuomone visada padeda specialusis pedagogas. 43% respondentų nuomone vaikams padeda socialinis darbuotojas. 30 % respondentų nuomone taip pat pagalbą teikia psichologas.

Apie 34% tyrime dalyvavusių pedagogų nuomone, nei specialusis pedagogas, nei pats mokytojas neteikia jokios pagalbos vaikams, turintiems kalbos sutrikimų. Tokią pat nuomonę išreiškė 24% respondentų apie socialinį darbuotoją ir 32% apie psichologą.

Apibendrinus atsakymų variantus galima daryti prielaidą, kad visi įstaigoje dirbantys specialistai padeda vaikams įveikti kalbos sutrikimus ar juos sumažinti.

Išsiaiškinus, kurie specialistai teikia pagalbą vaikams, turintiems kalbos sutrikimų, taip pat svarbu sužinoti kokie specialistai padeda mokytojui, ugdančiam vaikus, turinčius kalbos sutrikimų, teikia metodinę pagalbą, konsultuoja ir suteikia teorinių žinių. Mokytojų apklausos rezultatai pateikti 17 paveiksle.

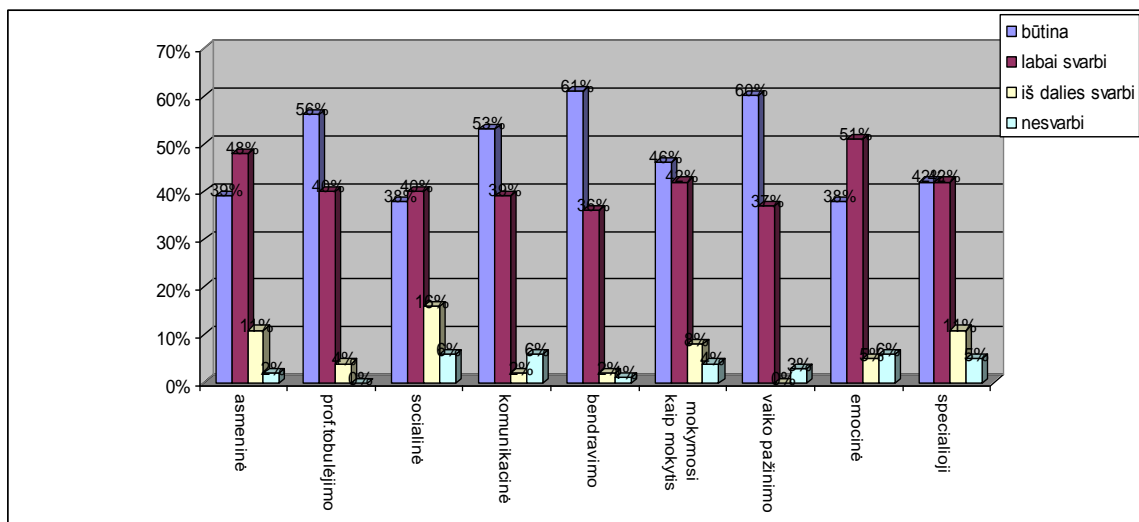

17 pav. Specialistai, su kuriais bendradarbiauja mokytojai

73% pedagogų teigė, kad labai dažnai jiems pagalbą teikia logopedas, 39% pagalbos sulaukia iš spec. pedagogo. Dažnai mokytojai, dirbantys su vaikais, turinčiais kalbos sutrikimų, bendradarbiauja ir su kitais įstaigoje dirbančiais pedagogais, konsultuojasi, dalijasi darbo patirtimi (53% tyrime dalyvavusių respondentų). Dažnai glaudus bendradarbiavimas, dalinimasis informacija vyksta tarp klasės mokytojo ir kalbos sutrikimų turinčių vaikų tėvų. Tokius duomenis pateikė 43% respondentų. Apie 35% respondentų teigė, kad bendradarbiavimo su specialiuoju pedagogu, psichologu, socialiniu darbuotoju, kitais įstaigoje dirbančiais specialistais nėra arba jų bendradarbiavimas yra nepakankamas. 47% respondentų nurodė kartais bendradarbiaujantys su PPT specialistais. Kaip rodo mokyklų praktika, su PPT darbuotojais, specialistais glaudžiau bendradarbiauja mokyklų logopedai, specialieji pedagogai, socialiniai darbuotojai ir psichologai (jei mokykloje dirba). Galima teigti, kad pedagogų ir specialistų bendradarbiavimas nėra pakankamai plėtojamas ugdamt pradinių klasių mokinius, turinčius kalbos sutrikimų.

Apibendrinant galima daryti prielaidą, kad visi įstaigoje esantys specialistai padeda mokytojams, juos konsultuoja specialiais ugdymo klausimais, teikia teorinių ir praktinių žinių, kaip ugdyti vaikus, turinčius kalbos sutrikimų. Pedagogai gana dažnai tarpusavyje dalijasi savo darbo patirtimi, sprendžia sudėtingesnes pradinių klasių mokinių ugdymosi bendrojo lavinimo mokyklose situacijas.

Kaip teigia Kaminskaitė (2003), kompetencija vartojama tarsi žinių ar sugebėjimų atributas, siekiant apibūdinti darbuotojų gebėjimą labai gerai atlikti užduotis arba įstaigos gebėjimą teikti aukščiausios kokybės paslaugas. Galima manyti, kad pedagogų turimos kompetencijos yra svarbios ugdamt vaikus, turinčius kalbos sutrikimų. Pedagogų nuomonė apie skirtingą kompetencijų svarbą, siekiant kokybiško ir kvalifikuoto vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, ugdymo matyti 18 paveiksle.

18 pav. Kompetencijos, svarbios pedagogui, ugdančiam mokinius, turinčius kalbos sutrikimų

Kaip matyti iš 18 paveiksle pateiktų anketinės apklausos rezultatų, daugiau kaip 60% respondentų nurodė, kad siekiant kokybiškai ugdyti vaikus, turinčius kalbos sutrikimų, būtinos profesinio tobulėjimo, komunikacinė, bendravimo, vaiko pažinimo ir problemos atpažinimo kompetencijos. Apie 40% respondentų nuomone taip pat būtinos asmeninė, socialinė, mokymosi kaip mokyti, emocinė ir specialioji kompetencijos. Tik apie 2% tyrime dalyvavusių pedagogų teigė, kad pedagogo turimos kompetencijos nėra svarbus veiksnys, galintis lemti kokybišką vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, ugdymą.

Galima daryti prielaidą, kad tiek profesinė, tiek specialioji ar asmeninė kompetencija lemia pedagogų darbo kokybę, ugdamt pradinių klasių mokinius, turinčius kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, todėl šias pedagogų kompetencijas būtina ugdyti ir skatinti.

Išsiaiškinus, kad kompetencija yra labai svarbus veiksnys dirbant su vaikais, turinčiais kalbos sutrikimų, svarbu sužinoti kokie veiksniai, mokytojų nuomone, lemia darbo sėkmę, ugdamt kalbos sutrikimų turinčius mokinius. Šie duomenys pateikti 2 lentelėje.

Veiksniai, lemiantys darbo su vaikais, turinčiais kalbos sutrikimų, sėkmę (n-100)

Veiksniai	Labai svarbu	Svarbu	Iš dalies	Nesvarbu
Pedagogo darbo su vaikais, turinčiais kalbos sutrikimų, patirtis	55%	38%	5%	2%
Pedagogo teorinės žinios apie šiuos sutrikimus	37%	56%	4%	3%
Pedagogo asmenybės savybės	34%	52%	12%	2%
Taikomi darbo metodai	50%	45%	2%	3%
Logopedinės pagalbos intensyvumas/trukmė	63%	33%	1%	3%
Sutrikimo sunkumas	54%	37%	7%	2%
Vaiko požiūris ir motyvacija	64%	31%	4%	1%
Tėvų bendradarbiavimas su mokytojais	66%	29%	4%	1%
Tėvų bendradarbiavimas su specialistais	63%	32%	2%	3%
Tėvų požiūris į sutrikimą	67%	27%	4%	2%
Tėvų pagalba vaikui namuose	77%	21%	0%	2%
Bendraamžių požiūris į sutrikimą	36%	41%	18%	5%

Išanalizavus 2 lentelėje pateiktus pedagogų atsakymus, paaiškėjo, kad vienas iš svarbiausių sėkmės rodiklių yra glaudus tėvų ir vaikų bendravimas, pagalba vaikui namuose. Tai įvardijo 77% tyrime dalyvavusių pedagogų. 64% pedagogų teigė, kad jų darbo sėkmę lemia tėvų požiūris į sutrikimą, tėvų bendradarbiavimas su specialistais ir klasės mokytoju, logopedinių pratybių intensyvumas ir trukmė, paties vaiko motyvacija, jo pastangos siekiant įveikti kalbos problemas. Darbo sėkmė yra susijusi, respondentų nuomone, su kalbos sutrikimo sunkumu bei pedagogo darbo, su kalbos sutrikimų turinčiais vaikais, patirtimi. Tai, kaip darbo sėkmę lemiantį veiksnį įvardijo 55 % respondentų.

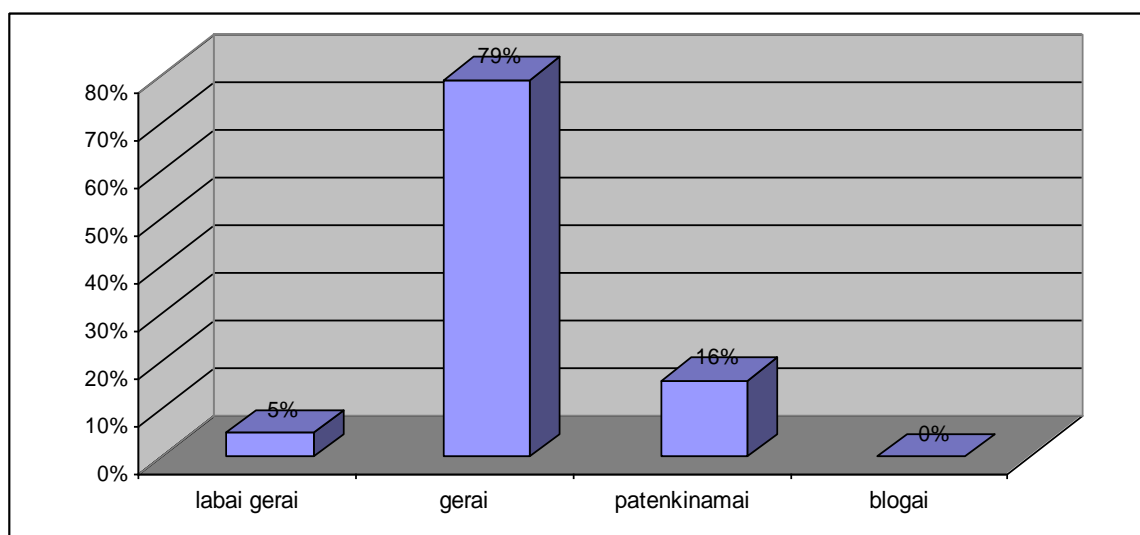
Jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikams yra svarbi ne tik tėvų, pedagogų, bet ir draugų nuomonė. Todėl vienas iš sėkmės ar nesėkmės rodiklių, ugdant mokinius yra bendraamžių, klasės draugų požiūris į tokius vaikus. Šį veiksnį išskyrė 36% apklausoje dalyvavusių pedagogų.

Kaip jau matėme iš 17 paveiksle pateiktų rezultatų, specialioji, asmeninė, profesinė kompetencijos yra svarbios ugdant kalbos sutrikimų turinčius vaikus. Asmenybės savybės yra svarbios net 48% respondentų. Palyginus šiuos duomenis su 2 lentelės duomenimis galima matyti, kad 52% respondentų nurodo pedagogo asmeninių savybių svarbą, kurios lemia sėkmingą kalbos sutrikimų turinčių vaikų ugdymą. Pedagogo tobulėjimas, žinių kaupimas, bendradarbiavimas su kitais mokyklos specialistais ir pedagogais, padeda įgyti daugiau teorinių ir praktinių žinių vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, ugdymo srityje. Tai taip pat svarbus rodiklis, siekiant sėkmingo tokių vaikų ugdymo. Tokį atsakymą pateikė 56% respondentų. Kaip teigia Jovaiša (2002), Bitinas (2000) ir kt. siekiant kokybiško ugdymo labai svarbu pasirinkti vaikų amžių, pasiekimų lygį atitinkančius, ugdymo turinį atliepančius ugdymo metodus. Dirbant su kalbos sutrikimų turinčiais vaikais ugdymo metodai yra ypač svarbūs, nes jie lemia ugdymo proceso sėkmę ir sutrikimo įveikimo rezultatus. Kaip matyti iš 2 lentelėje pateiktų rezultatų 50%

respondentų mano, kad tinkamai parinkti ugdymo metodus yra labai svarbu, o 45% teigė, kad tai yra svarbus rodiklis siekiant sėkmingai planuoti mokinių ugdymosi bendrojo lavinimo mokykloje procesą.

Apibendrinant gautus rezultatus, galima daryti prielaidą, kad tėvų bendravimas su specialistais, mokytojais, glaudus ryšys su vaiku, specialistų darbo intensyvumas lemia pedagogo sėkmę ir rezultatus ugdant vaikus, turinčius kalbos sutrikimų. Tinkamai parinkti ugdymo metodai, pedagogo praktinio darbo patirtis, teorinės žinios apie vaikus, turinčius kalbos sutrikimų, taip pat pedagogo asmeninės savybės, įgytos ir išsiugdytos kompetencijos – ugdymo sėkmę lemiantys veiksniai dirbant su vaikais, turinčiais kalbos sutrikimų.

19 paveiksle pateikti duomenys rodo, kaip pedagogai vertina savo darbo rezultatus, ugdant vaikus, turinčius kalbos sutrikimų.

19 pav. Pedagogų darbo su vaikais, turinčiais kalbos sutrikimų, įsivertinimas

19 paveiksle pateikti pedagogų atsakymų duomenys, atskleidė pedagogų nuomonę apie jų sėkmę, dirbant su vaikais, turinčiais kalbos sutrikimų. 79% tyrime dalyvavusių pedagogų savo darbo sėkmę vertino gerai, 16% - patenkinamai. Tik 5% mano, kad jiems puikiai sekasi ugdyti vaikus, turinčius kalbos sutrikimų.

Galima daryti prielaidą, kad 79% pedagogų siekia įgyti daugiau teorinių žinių ir praktinių įgūdžių ugdant vaikus, turinčius kalbos sutrikimų. Išanalizavus pedagogų atsakymus, paaiškėjo, kad pradinių klasių mokytojų dauguma norėtų lankyti seminarus, tobulinti teorines žinias. Dalis pedagogų įvardino, kad reikėtų glaudesnio bendradarbiavimo su įstaigoje dirbančiais specialistais, kompetencijų (specialiosios, emocinės, vaiko pažinimo, socialinės) tobulinimo, aktyvesnio tėvų dalyvavimo teikiant pedagogams informaciją apie vaiko daromą pažangą, ugdymosi sunkumus, nesėkmes bei kt.

Apibendrinant anketinės apklausos rezultatus galima teigti, kad tyrime dalyvavo pedagogai, dirbantys įvairių tipų mokyklų pradinėse klasėse, daugiau kaip 50% respondentų turinys aukštąjį universitetinį išsilavinimą ir įgiję bakalauro kvalifikacinį laipsnį, apgynę vyr. mokytojo ar mokytojo metodininko kvalifikacinę kategoriją, gyvenantys mieste, ugdatys vaikus, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Pedagogai savo kvalifikaciją kelia, gilina žinias ir praktinius įgūdžius, kaip dirbti su kalbos sutrikimų turinčiais vaikais, lankydami kursus, seminarus, dalyvaudami Vaiko geroves komisijos veikloje, konsultuodamiesi ir bendradarbiaudami su įstaigoje esančiais specialistais (pvz. logopedu, specialiuoju pedagogu, socialiniu darbuotoju), kolegomis, taip pat palaikydami glaudžius ryšius su Pedagoginės psichologinės tarnybos (PPT) specialistais. Neatsiejama tokio darbo dalis yra nuolatinis ryšys su tėvais, vaikais, įsiklausant į jų problemas, ieškant tinkamų ugdymo metodų, siekiant padėti mokiniams įveikti esamus kalbos sutrikimus. Ugdant pradinių klasių mokinius, turinčius kalbos sutrikimų, pedagogų nuomone yra svarbios teorinės žinios apie kalbos sutrikimus, praktiniai įgūdžiai, pedagogo turimos kompetencijos, gebėjimas tikslingai planuoti ugdomąjį procesą, atsižvelgiant į vaiko poreikius, sutrikimo sunkumą, logopedinių pratybų intensyvumą, kitų specialistų pagalbą. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad daugiau kaip 79% respondentų savo darbo sėkmę, ugdat vaikus, turinčius kalbos sutrikimų, įsivertino gerai ir 5% - labai gerai. Galime daryti prielaidą, kad pedagogai nėra pasyvūs stebėtojai, o gilinasi į vaikų kalbos sutrikimus, konsultuojasi su mokyklos ir PPT specialistais, glaudžiai bendradarbiauja su tėvais ieškodami optimaliausių sprendimo būdų kaip greičiau padėti mokiniams įveikti kalbos sutrikimus. Tai atskleidžia jų teigiamą požiūrį ir gebėjimą profesionaliai atlikti savo darbą, ugdat vaikus, turinčius kalbos sutrikimų.

Siekiant kuo tikslesnių ir objektyvesnių tyrimo rezultatų, panaudotas dar vienas tyrimo metodas – interviu. Jame dalyvavo 10 pradinių klasių pedagogų. Interviu su pradinių klasių mokytojais padėjo praplėsti ir papildyti anketinės apklausos duomenis.

Interviu dalyvavo 4 pedagogai dirbantys pirmoje klasėje ir po 2 iš 2-4 klasių, kuriose yra vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų. 2 pedagogai dalyvauja VGK veikloje, likusieji nedalyvauja jokių organizacijų veikloje.

Svarbu buvo išsiaiškinti, kokie gi sutrikimai dominuoja ugdomosiose klasėse. Interviu atskleidė, kad 6 pedagogai ugdo vaikus, turinčius kalbos neišsivystymą (dažniausiai lengvo laipsnio). Vienas pedagogas ugdo mokinį, kuris netiksliai taria garsus ir vienas - ugdytinį, kuris painioja garsus.

Palyginus šiuos duomenis su anketinės apklausos rezultatais (žr. 12 pav.) matome, kad anketinėje apklausoje dalyvavę mokytojai nurodė, kad jų ugdomi mokiniai turi kalbos neišsivystymą. Šį sutrikimą įvardijo 28% apklausoje dalyvavusių respondentų. Anketinės

apklausos respondentai, kaip vieną iš žymesnių sutrikimų įvardijo skaitymo sutrikimą. Interviu metu šį sutrikimą paminėjo 2 pedagogai.

Siekiant kokybiškai ugdyti vaikus, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų, labai svarbios profesinės, specialiosios žinios bei kompetencijos. Pedagogų paklausėme kokių žinių, kompetencijų reikėtų, teikiant pagalbą vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų. 7 pedagogai sakė, kad būtinos logopedinės žinios, specialiosios žinios ir kompetencijos. 2 pedagogai sakė, kad reikia ir specialiosios pedagogikos žinių bei psichologinių žinių. Palyginus interviu pedagogų atsakymų variantus su anketinės apklausos rezultatais (žr. pav. 13), matome, kad interviu ir anketinėje apklausoje dalyvavusių pedagogų nuomonė sutampa. Todėl galima daryti prielaidą, kad siekiant teikti pagalbą vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų, juos ugdyti ir šalinti esamus sutrikimus reikia turėti specialiųjų (apie kalbos sutrikimus, jų įveikimą ir kt.) ir psichologinių žinių. Išsiaiškinus kokios žinios svarbios pedagogams, svarbu atskleisti (išsiaiškinti), kokių žinių pradinių klasių mokytojams trūksta ugdant mokinius, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Interviu dalyvavę 7 pedagogai teigė, kad trūksta specialiųjų ir žinių apie kalbos trūkumų įveikimą (2 mokytojai). Anketinėje apklausoje dalyvavę daugiau nei 50% respondentų teigė, kad jiems specialiųjų žinių pakanka, teikiant pagalbą vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Tik 5% visų apklaustųjų norėtų įgyti specialiųjų žinių, žinių apie sutrikimo požymius, priežastis ir kt.

Apibendrinant gautus ir palygintus rezultatus, galima daryti prielaidą, kad 5% tyrime dalyvavusių mokytojų dar reikėtų pagilinti specialiąsias bei psichologines žinias, kad pagalba vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų, būtų dar kokybiškesnė ir tikslingesnė.

Jei mokytojams trūksta tam tikrų žinių, svarbu sužinoti ir kokiais būdais jie jas įgyja. Tokį klausimą pateikėme ir interviu dalyvavusiems mokytojams. Apibendrinus atsakymus, paaiškėjo, kad pagrindiniai žinių šaltiniai yra specialioji literatūra ir internetas. Taip atsakė 7 pedagogai. 10 pedagogų, dalyvavusių interviu nurodė, kad labai daug informacijos gauna bendraudami, konsultuodamiesi su logopedais. Tokius pat atsakymus pateikė ir anketinėje apklausoje dalyvavę mokytojai. Todėl galime daryti prielaidą, kad anketinės apklausos duomenys atitinka pedagogų nuomonę. Tai patvirtina ir interviu rezultatai.

Tiek viename, tiek kitame tyrime pedagogai pagrindiniais partneriais su kuriais nuolat bendradarbiauja, sprendžia iškilusias problemas, rengia kartu užduotis įvardijo logopedus ir specialiuosius pedagogus. Šiek tiek mažiau pedagogų nurodė, kad bendradarbiauja su kitais mokytojais bei PPT specialistais.

Mokyklose dirbantys specialistai yra aktyvūs mokytojų pagalbininkai, bet kaip teigia LR Švietimo įstatymas (2011), kiti ugdymą reglamentuojantys dokumentai, tėvai yra pirmieji ir pagrindiniai vaiko ugdytojai. Jie glaudžiai turėtų bendradarbiauti su mokytojais ugdant vaikus, o

ypač tais atvejais, kai siekiama įveikti kalbos ir komunikacijos sutrikimus. Palyginus anketinės apklausos ir interviu rezultatus, paaiškėjo, kad tėvų dalyvavimas šiame procese, pedagogų nuomone, yra nepakankamas. Todėl vienas iš pedagogų uždavinių turėtų būti aktyvinti tėvų dalyvavimą ugdymo procese, skatinti įsitraukti į sprendimų priėmimo bei pagalbos teikimo vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų, procesą.

Teikiant pagalbą mokiniams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų, svarbu ne tik mokytojų turimos žinios, tėvų pagalba, bet ir kiti veiksniai lemiantys sėkmingus pagalbos rezultatus. Interviu dalyvavę mokytojai įvardijo 3 pagrindinius veiksnius, kurie padėtų mokiniams efektyviau įveikti kalbos sutrikimus ir siekti geresnių rezultatų. Tai mokytojų - logopedo, tėvų - logopedo, bei tėvų, pedagogų ir logopedo bendradarbiavimas. Jei šiuos atsakymų variantus palyginsime su anketinės apklausos rezultatais (žr. 2 lentelę) pastebėtume, kad abiejų grupių respondentų atsakymai sutampa. Todėl galima daryti prielaidą, kad visų trijų partnerių - tėvų- mokytojo - logopedo bendradarbiavimas yra būtinas siekiant efektyvaus darbo ir gerų rezultatų teikiant pagalbą vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų.

Siekiant sužinoti mokytojų nuomonę, pateikėme jiems klausimą, kokius pasiūlymus jie galėtų pateikti, siekiant efektyvesnės ir kokybiškesnės pagalbos bei geresnių rezultatų, ugdant vaikus, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Septyni iš interviu dalyvavusių mokytojų nurodė, kad siektų, jog būtų kuo daugiau individualaus darbo, individualių logopedinių pratybų su kalbos ir komunikacijos sutrikimų turinčiais vaikas, taip pat sumažintas vaikų skaičius klasėse, kad būtų galima efektyviau paskirstyti darbą ir dėmesį pamokų metu. Taip pat, pasiūlytų kolegoms glaudžiau bendradarbiauti su ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogais bei logopedais, nes vaiko problemos sprendimas prasideda būtent šiose įstaigose, dirbant su vaikų specialistams.

Apibendrinti tyrimo rezultatai, duomenys atskleidė, kad pradinių klasių mokytojai, dirbantys su vaikais, turinčiais kalbos ir komunikacijos sutrikimų, yra įgiję reikiamą išsilavinimą, turintys vyr. mokytojo ar mokytojo metodininko kvalifikacinę kategoriją, turintys nemažą pedagoginio darbo patirtį.

Gauti duomenys parodė, kad tyrime dalyvavę mokytojai dažniausiai susiduria su vaikais, turinčiais kalbos neišsivystymą, rašymo ir skaitymo sutrikimų.

Darbas su kalbos sutrikimų turinčiais vaikais reikalauja ne tik profesinių, bet ir specialiųjų žinių bei gebėjimų. Tyrimo duomenys parodė, kad siekiant greičiau pašalinti esamus sutrikimus, efektyviau organizuoti darbą, būtinos žinios apie sutrikimo priežastis, sutrikimų požymius, mokymo proceso individualizavimą ir specialiųjų priemonių taikymą. Paaiškėjo, kad pedagogams norėtusi įgyti daugiau žinių, jas pagilinti, ar praplėsti. Tai jie gali daryti dalyvaudami specialiuose kursuose, seminaruose. Taip pat nuolat savo žinias gilina skaitydami

specialiąją literatūrą, ieškodami reikiamos informacijos internete, konsultuodamiesi su kolegomis, glaudžiai bendradarbiaudami su įstaigos logopedais bei PPT specialistais. Efektyviam darbui, sėkmingiems rezultatams įtakos turi ir pedagogų kompetencijos. Respondentų nuomone labai svarbios yra vaiko pažinimo, bendravimo, profesinio tobulėjimo, specialioji ir asmeninė kompetencijos.

Kaip teigia Švietimo įstatymas (2011), kiti ugdymą reglamentuojantys dokumentai, tėvai turėtų būti lygiaverčiai mokytojų partneriai ugdant vaikus, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Tačiau tyrimo rezultatai parodė, kad mokytojams trūksta aktyvesnio tėvų dalyvavimo ugdymo procese, teikiant pagalbą vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų.

79% anketinėje apklausoje dalyvavusių pedagogų savo darbą su vaikais, turinčiais kalbos ir komunikacijos sutrikimų, įvertino gerai, 5% labai gerai. Interviu metu pedagogams buvo pateiktas klausimas ką norėtų keisti, kokius pasiūlymus teiktų, kad būtų efektyvesnis vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, ugdymas. Visi interviu dalyvavę pedagogai kaip vieną iš galimybių pasiūlė individualizuoti ugdomąjį procesą, daugiau laiko skirti individualioms logopedinėms pratyboms. Taip pat mažinti vaikų skaičių klasėse, kad būtų efektyvesnis darbas su mokiniais ir būtų galima daugiau laiko skirti mokiniams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų.

Garšvienė ir Ivoškuvienė (2003) teigė, kad pedagogai turėtų laiku pastebėti vaiko kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimus, konsultuotis su specialistais apie pagalbą pamokų metu, stebėti vaiko pokyčius ugdymo procese, palaikyti glaudų ryšį su tėvais. Tik darnus mokyklos pedagogų ir logopedų darbas padės įveikti vaikų kalbos ir komunikacijos sutrikimus ar juos sušvelninti.

Išvados

Išanalizavus mokslinę, pedagoginę, psichologinę, specialiąją literatūrą atlikus tyrimą ir apibendrinus jo rezultatus galima daryti išvadas.

1. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad didžiausią dalį specialiųjų poreikių mokinių Lietuvoje sudaro vaikai, turintys kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Kalbėjimo, kalbos ir kai kurie komunikacijos sutrikimai gali sukelti rimtesnių mokymosi sunkumų (rašymo, skaitymo ir kt.), todėl juos būtina kuo anksčiau pastebėti, siekti įveikti arba sumažinti.

2. Vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų ugdymas yra sudėtingas procesas, reikalaujantis ne tik specialiųjų žinių bei gebėjimų bei kompetencijų bet ir nuolatinio mokytojų profesinio tobulėjimo. Pedagogai savo žinias ir gebėjimus lavina lankydami seminarus, kursus, kompetencijas tobulina bendradarbiaudami su įstaigos bei PPT specialistais bei tobulindamiesi individualiai - skaitydami literatūrą, ieškodami informacijos internete.

3. Empirinio tyrimo duomenys parodė, kad pedagogai, siekdami efektyvesnio darbo, tikslesnių rezultatų teikiant pagalbą vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų, nuolat bendradarbiauja su mokyklose dirbančiais specialistais (logopedu, spec. pedagogais, psichologais) bei Pedagoginės psichologinės tarnybos specialistais.

4. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad apklausoje dalyvavę pradinė klasių mokytojai siekia dirbti komandoje, – bendradarbiauti su logopedais, kitais mokyklos ar PPT specialistais, kurie turi pakankamai teorinių žinių ir praktinio darbo patirties ugdydami mokinius, turinčius kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų.

5. Darbas su vaiku, turinčiu kalbos ir komunikacijos sutrikimų, individualių programų sudarymas teiktų geresnius rezultatus, nei grupinis darbas.

6. Tyrimas atskleidė, kad pedagogams trūksta tėvų iniciatyvos, aktyvesnio dalyvavimo ugdymo procese, teikiant pagalbą vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų. Gauti rezultatai patvirtino pedagogų norą, matyti tėvus ne pasyvius stebėtojus, bet aktyvius ugdomojo proceso dalyvius, mokytojų pagalbininkus, lygiaverčius partnerius.

Įgyvendinus uždavinius darbo tikslas – *išsiaiškinti pedagogų požiūrį į mokinius, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų bei jų taikomus ugdymo metodus, bendradarbiavimo su kitais specialistais aspektus*– buvo pasiektas.

Darbo hipotezė – *pedagogai bendradarbiaudami su mokyklos logopedais, kitų institucijų specialistais aktyviai dalyvauja ugdymo procese, ugdant vaikus, turinčius kalbos ir komunikacijos sutrikimų bei teikiant jiems pagalbą įveikint šiuos sutrikimus* – patvirtinta.

Literatūra

1. Ališauskas A. (2003). Vaikų raidos ypatumai ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių pažinimas ir įvertinimas. Specialiojo ugdymo pagrindai. Šiauliai. Šiaulių universiteto leidykla.
2. Ališauskienė S. (2002). Ankstyvosios reabilitacijos tarnybų veiklos optimizavimas konstruojant bendradarbiavimo us šeima modelį. Daktaro disertacija. Šiaulių universitetas.
3. Ambrukaitis J (sud.) (2003) Specialiojo ugdymo pagrindai. Vadovėlis edukologijos specialybės studentams. Šiauliai. ŠU.
4. Ambrukaitis J. (2005). Specialiojo ugdymo kaitos bruožai. ŠU, Šiauliai.
5. Bajoriūnas Z. (1997). Šeimos edukoloija. Vilnius.
6. Bankauskienė N.(2007). Pedagogui būtinos kompetencijos [žiūrėta 2012-12-09]. Prieiga per internetą [http://www.pprc.lt/MethodineVeikla/naujienos/Pedagogui butinos kompetencijos. pdf](http://www.pprc.lt/MethodineVeikla/naujienos/Pedagogui_butinos_kompetencijos.pdf).
7. Bastiani j. (1993). Parents as partners: genuine progress or empty rhetoric? In Munn (ed.). Parents and schools. Customers, managers or partners?. Routlodge, London.
8. Bendravimo psichologija (2001). Kaunas.
9. Bitinas B. (2000). Ugdymo filosofija. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Vilnius.
10. Budrienė R. (2000). Pagalba vaikams, pasižymintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimais, mokykloje. Šiauliai.
11. Burneikaitė N., Gerivienė J. ir kt. (2008) Vadovėlių ir kitų mokymo priemonių naudojimas specialiųjų poreikių mokinių ankstyvajam užsienio kalbų mokymui. Metodinės rekomendacijos. ŠMM Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. Vilnius.
12. Dale N. (2000). Working with Families of Children with Special Needs.:Partnership and Practice. Bruner-Routlodge.
13. Dell D. (2000). Mokinių mikčiojimo šalinimas. Šiauliai.
14. Dettmer P., Dyck N., Thurson L.P. (1999). Consultation, Collaboration, and Teamwork for Students with Special Needs. Boston:Allyn and Bacon.
15. Filosofinė kalbos samptara. [žiūrėta 2012-11-22]. Prieiga per internetą <http://www.mokslai.lt/referatai/referatas/filosofine-kalbos-samprata>.
16. Furst M., Trinksas J (1995). Filosofija. Vilnius.
17. Galkienė A. (2005). Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo. bendrojo lavinimo mokyklose pradinėse klasėse. Pedagoginės sistemos tobulinimas. Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programų mokomoji medžiaga. Šiauliai.
18. Garšvienė A., Ivoškuvienė R. (1993). Logopedija. Kaunas.

19. Gerulaitis D.(2007). Tėvų įtraukimo į vai.ko ugdymo(si) procesą plėtotė specialiojo ugdymo mokykloje . Daktaro disertacija. Šiauliai.
20. Giedrienė R. (1978). Pradinukų kalbėjimo trūkumai. Kaunas.
21. Giedrienės R., Gaulienės V., Grikainienės L (2002). „Kalbos tyrimas“. Metodinė priemonė. Vilnius.
22. Gučas A. (1981). Vaiko psichologija. Kaunas.
23. Gudžinskienė V. (2011). Sakytinės ir rašytinės kalbos ugdymas. „Žvirblių takas“.
24. Hughes M., Wikeley F., Nash T. (1994). Parent and their children’s shoos. Blackwell, Oxford, UK.
25. Inovatyvių mokymo metodų ir IKT taikymas. (2010). Metodinė priemonė specialiojo ugdymo pedagogams ir pradinių klaisų mokytojams. II knyga. Vilnius.
26. Juodaitytė A. (2002). Socializacija ir ugdymas Vaikystėje. Vilnius.
27. Juškevičienė R., Luneckienė R. ir kt. (2008). Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir elgesio sutrikimų, ugdymas. Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo pedagogams ir tėvams. Vilnius. ŠMM. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
28. Jovaiša L. (2002). Edukologijos įvadas. Vilnius. VU leidykla.
29. Kardelis K. (2003). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Vilnius.
30. Lesinskienė S. (2000). Vaikystės autizmo diagnostikos ir gydymo principai. Metodinės rekomendacijos. Vilnius.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1992). Vilnius.
32. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011-03-17 Nr. XI-1281).
33. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas (1998-12-15 Nr. VIII-969).
34. Matulienė G. (2000). Psichologija studentui. Kaunas.
35. Miltenienė (2005). Bendradarbiavimo modelio konstravimas teikiant specialiuosius ugdymo(si) poreikius. Daktaro disertacija. Šiauliai.
36. Minkuvienė E. Priešmokyklinis ugdymas ir pradinė mokykla: patirtis ir idėjos. Respublikinės mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. 2003 m. balandžio 11 d. Šiauliai.
37. Miškinis K. (1993). Šeimos pedagogika. Vilnius.
38. Mokytojų asmenybė ir specialiųjų poreikių mokinių kūrybiškumo ugdymas. Mokslinės konferencijos, vykusios 2002 m. sausio 24-25 d. Šiaulių universitete, medžiaga.
39. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas, patvirtintas LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011-07-13 įsakymu Nr. V-1265/V-685/A1-317.
40. Stulpinas T. (1977). Mokinių žemo pažangumo priežastys ir jų šalinimas. Kaunas.

41. Šalkauskis S. (1992). Rinktiniai raštai I. Pedagoginės studijos. Vilnius.
42. Šiuolaikinės specialiosios ir socialinės pedagogikos problemos. Mokslinės konferencijos medžiaga. 1999 m. sausio 26-27 d., Šiauliai.
43. Turnbull A. P., Turnbull H.R., Wheat K. (1992). Assumptions about parental participation: A legislative history. *Exceptional Education Quarterly*, 3 (2), 1-8.
44. Vaiko gerovės komisijos darbo organizavimo tvarkos aprašas. *Valstybės žinios* 2011-04-13, Nr. 45-2121.
45. Westwood P. (1996). *Commonsense Methods for Children with Special Needs*. New York: Routledge.
46. Prieiga per internetą: http://www.wikipedia.org/wiki/Kalbos_sutrikimai
47. Prieiga per internetą: <http://www.mokslai.lt/referatai/referatas/filosofine-kalbos-samprata>.

Master summary of the work

Master's thesis on the theme of primary school teachers' attitude towards pupils who have speech, language and communication disorders consists of two parts: theoretical and empirical research.

Theoretical analysis shows that educating children with speech, language and communication disorders teacher's attitude and his/her help is very important.

Pupils with speech, language and communication disorders in secondary schools face specific difficulties caused by impaired or underdeveloped language skills. Students must be given individualized support. And one of the major donors is the teacher.

The hypothesis shows that teachers in collaboration with the school speech therapists and other specialists from different institutions actively participate in children's with language and communication disorders educational process and assist them in dealing with these problems.

An empirical study is made to find out teachers' approach to students with speech, language and communication disorders.

In order to achieve the objective study a questionnaire and an interview are used. The study involved 100 primary school teachers from various primary and secondary schools in town.

The empirical part of the results is discussed in the quantitative and comparative analysis. Questionnaire survey results were compared to interview teachers received answers.

Empirical research has revealed that:

1. Children's with speech and communication disorders education is a complex process that requires not only special knowledge, skills and competencies, but also teachers' continuous professional development, and teachers need to constantly improve their knowledge in this area.
2. Educators in order to work more effectively, more accurate is collaborating with school personnel (speech therapist, special teachers, psychologists) and the Educational Psychological Service specialists.
3. Working with children who have speech and communication disorders, individual programming provides better results than group work.
4. Educators lack of parental initiative engagement in the educational process by providing support for children with speech, language and communication disorders.
5. The hypothesis has proved that teachers in collaboration with the school speech therapists and other specialists from different institutions actively participate in the children's educational process with language and communication disorders and assist them in dealing with these problems.

Key words: Language, Speech, concept, language and communication disorders, education, teacher support, special education support, collaboration, special educational needs.

PRIEDAI